

DVK& K149C

ప్రజానేత

తరిమెల నాగిరెడ్డి

జననం: 11, ఫిబ్రవరి 1917

మరణం: లేదు

CI

ప్రజా నేత

దాదాపు వందేళ్ళ క్రితం 1917 ఫిబ్రవరి 11న సంపన్న భూస్వామ్య కుటుంబంలో అగ్రవర్ణ కులస్థుల ఇంట ఒక పిల్లవాడు పుట్టాడు. రిషివ్యాలీలో, మద్రాసు లయోలాలో, బెనారస్ విశ్వవిద్యాలయంలో చదివాడు. లా డిగ్రీతో రాబోతున్న కుమారుడి కోసం తండ్రి అనంతపురం పట్టణంలో అప్పట్లో 20 వేల రూపాయలు పెట్టి ఒక మహాదీ కట్టించాడు. అప్పటికే కమ్యూనిస్టు రాజకీయాలు వంటబట్టించుకున్న ఆ కొడుకు లా పట్టా పొందకుండానే ఊరికి తిరిగివచ్చేశాడు. వస్తూ వస్తూనే రాజకీయాల్లోకి వచ్చి తండ్రినీ, కుటుంబానీ, గ్రామ పెద్దల్నీ ఎదిరించి ప్రక్షల పక్షాన పోరాటాలు చేశాడు. పలుమార్లు ఎమ్మెల్యేగా, ఎం.పి.గా ఎన్నికైనాడు. సమాజ మౌలిక సమస్యలు పరిష్కారానికి నోచుకోవడం లేదని తుదకు ఎమ్మెల్యే పదవికీ రాజీనామా చేసి అసెంబ్లీని వదిలిపెట్టి ప్రజా ఉద్యమం సాగిస్తూ పోరాటంలోనే అర్థాంతరంగా మరణించాడు. ఆయనే తరిమెల నాగిరెడ్డి.

ఇప్పటి రాజకీయ నాయకులు నూటికి 90 మంది ఎన్నికల్లో కోట్లు కుమ్మరించడం అంతకంతా అయిదేళ్ళ పొడవునా దండుకోవడం చెప్పుకున్నా సిగ్గుచేటు. ఈ నిలువుదోపిడీ రాజకీయాలు ఇలాగే కొనసాగితే... మనం కొనసాగనిస్తే భావితరాల భవిష్యత్తు అధోగతి పాలే!

ఈ పరమచెత్త రాజకీయాలను, పరిస్థితులను తుద ముట్టించేందుకు ప్రజలే దీక్ష బూనాలి. ఆ చైతన్యం రావాలంటే తరిమెల నాగిరెడ్డి వంటి ప్రజా నాయకుల జీవితాల గురించి కనీసం తెలుసుకోవాలి ఈతరం. కేవలం ఆ ఒకే ఒక్క ఉద్దేశంతోనే ఈ మహానేతను గురించి కాసంతగా ఈ పుస్తకాన్ని అచ్చువేశాను. కొండను అద్దం ముక్కలో చూపించడమే!

గుంటూరులో ప్రముఖ న్యాయవాది చెరుకూరి సత్యనారాయణ సంపాదకత్వంలో దాదాపు 500 పేజీలతో 'ప్రజాసేవలో తరిమెల నాగిరెడ్డి' అనే పుస్తకాన్ని ఇటీవల ప్రచురించారు. అందులోంచి ప్రముఖులు నాగిరెడ్డి గురించి రాసిన జ్ఞాపకాలను, వారి వారి మాటలను యధాతథంగా వాడుకుని ఈ చిన్న బ్రోచర్ ను రాసి అచ్చువేశాను. నూటికో కోటికో అంటారే అట్టి ప్రజా నేత గురించి ప్రజలు ముఖ్యంగా యువతరం కొద్దిపాటైనా తెలుసుకోవాలనే ఆశతోనే...

సాకం నాగరాజు

సంపాదకుడు, అభినవ ప్రచురణలు

‘వజ్ర కరూర్ వైధూర్యం’ తరిమెల నాగిరెడ్డి

ఆ రోజు 1917 ఫిబ్రవరి 11వ తేదీ. ఆంధ్రప్రదేశ్ అనంతపురం జిల్లా తరిమెల గ్రామంలో జన్మించిన ఒక బాలుడు అనంతర కాలంలో భారత మాత గర్వించే బిడ్డగా ప్రజా నాయకుడిగా ఖ్యాతి గడించాడు. మహాకవి శ్రీశ్రీ మాటల్లో ‘అనంతపురంలో దొరికిన వజ్ర కరూర్ వైధూర్యం’ అతడు. చరిత్ర పుటల్లోకి ఎక్కిన ఆ ప్రజా నాయకుడి గురించి కొంత తెలుసుకుందాం.

బాల్యం, విద్యాభ్యాసం

అనంతపురం జిల్లాలోని ఇల్లూరు, తరిమెల ఇవి రెండూ పెన్నానదికి కుడివైపు తీరం వెంబడి వున్న గ్రామాలు. ఇల్లూరు గ్రామ ప్రముఖుడు చిన్నపరెడ్డి, కాంగ్రెస్ పార్టీ మద్దతుదారుడు. తరిమెల గ్రామ ప్రముఖుడు తరిమెల సుబ్బారెడ్డి. సుబ్బారెడ్డి తోబుట్టువును చిన్నపరెడ్డి వివాహం చేసుకున్నాడు. చిన్నపరెడ్డి పెద్ద కుమారుడే నీలం సంజీవరెడ్డి. సుబ్బారెడ్డి పెద్ద కుమారుడే తరిమెల నాగిరెడ్డి. అంటే శ్రీశ్రీ ప్రశంసించిన ‘వజ్ర కరూర్ వైధూర్యం’ ఈ నాగిరెడ్డి. సంజీవరెడ్డి, నాగిరెడ్డి ఒకరి తోబుట్టువును మరొకరు వివాహం చేసుకుని వారి కుటుంబాల బంధుత్వాన్ని కొనసాగించారు.

ప్రముఖ రచయిత, జర్నలిస్టు విద్వాన్ విశ్వం వూరు కూడ తరిమెలే. ‘పెన్నేటి పాట’ రాసింది విశ్వమే. పెన్నేటి ప్రాంతమంతా కరువు ప్రాంతమే. అయితే తుంగభద్ర రిజర్వాయర్ నీరు మిడ్ పెన్నారు ప్రాజెక్ట్ ద్వారా ఇల్లూరు, తరిమెల చేరి ఆ గ్రామాల ప్రజల కన్నీటిని తుడిచింది.

సంజీవరెడ్డి, నాగిరెడ్డి బంధుత్వ పరంగా బావా, బావమరదులైనా రాజకీయ పరంగా భిన్న భృవాలే. నీలం సంజీవరెడ్డి కాంగ్రెసు. తరిమెల నాగిరెడ్డి కమ్యూనిస్టు. సంజీవరెడ్డి తమ్ముడు నీలం రాజశేఖర్ రెడ్డి కూడా కమ్యూనిస్టే. ఈ రకంగా 1940 ప్రాంతాలకే ఇల్లూరు, తరిమెల గ్రామాల ప్రజల్ని దేశభక్తి, సామ్యవాద భావాలు తట్టి మేల్కొలిపాయి. దేశ చరిత్రలో చోటు చేసుకున్నాయి ఈ గ్రామాలు.

నాగిరెడ్డి చదువు తరిమెల గ్రామంలో మొదలైంది, ప్రైవేట్ టీచర్ దగ్గర. ఎలిమెంటరీ స్కూల్లోనూ కొంతకాలం చదివి ఆ తర్వాత మదనపల్లి రిషి వ్యాలీ స్కూల్లో చేరాడు. ప్రముఖ తత్వవేత్త జిడ్డు కృష్ణమూర్తి స్థాపించి, నడుపుతున్న పాఠశాల ఇది. థియోసాఫికల్ సొసైటీ ఆధ్వర్యంలో నడుస్తుంది. ఈ సొసైటీ స్థాపకురాలు

డా॥ అనీబిసెంట్. ఆమె కాంగ్రెస్ పార్టీ వ్యవస్థాపక సభ్యులు కూడా. డా॥ అనీబిసెంట్ అనేక విషయాల్ని పిల్లకు నేర్పేవారు. లాంతర్లు తుడవడం, బట్టలు ఉతుక్కోవడం, పుస్తకాల్ని ఎలా చదవాలి, ముఖ్యాంశాలు ఎలా నోట్ చేసుకోవాలి, ఏ పని చేసినా ఆ పనిలో చిత్తశుద్ధి, శుభ్రత ఎలా పాటించాలి ఇవి తమకు అనీబిసెంట్ నేర్పించని నాగిరెడ్డి చెబుతుండేవాడు.

రిషివ్యాలీ స్కూల్ అనంతరం నాగిరెడ్డి మద్రాసు లయోలా కాలేజీలో ఇంటర్లో చేరాడు. మొదట రామకృష్ణ పరమహంస, స్వామి వివేకానందల తాత్విక చింతనలతో ప్రభావితమైనాడు. గాంధీ ప్రభావం కూడా వుండేది. ఇంటర్ పూర్తి చేసి బెనారస్ విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రవేశించాక నాగిరెడ్డిలో కమ్యూనిస్టు భావాలు మొగ్గ తొడిగాయి. అక్కడ కమ్యూనిస్టుగా మారాడు. బెనారస్ విశ్వవిద్యాలయం విద్యార్థి సంఘానికి అధ్యక్షుడిగా కూడా ఎన్నికైనాడు. ఈ పదవికి ఎన్నికైన తొలి ఆంధ్రుడు నాగిరెడ్డి. తన జీవితం కమ్యూనిస్టుగా మలుపు తిరగడానికి ముఖ్య కారకుడు పార్టీ కేంద్ర కమిటీ సభ్యుడు భరద్వాజ అని నాగిరెడ్డి చెప్పుకునేవాడు.

బెనారస్లో కమ్యూనిస్టు సాహిత్యం నాగిరెడ్డి దగ్గర విపరీతంగా వుండేది. డబ్బు రెండు వందలు పంపమని నాగిరెడ్డి ఇంటికి ఉత్తరం రాస్తే నాలుగైదు వందలు పంపేవారు. ఈ మిగులు డబ్బులన్నీ పుస్తకాలు కొనడానికే ఖర్చు చేసేవాడు. బెనారస్ విశ్వవిద్యాలయం అప్పటి వైస్ ఛాన్సలర్ డా॥ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్ నాగిరెడ్డి పట్ల సదభిప్రాయం గలవాడే. అయితే బెనారస్ విశ్వవిద్యాలయం విద్యార్థుల ఆందోళనకు నాయకత్వం వహించిన కారణంగా నాగిరెడ్డిని లా కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ సుబ్రమణ్యం 'హిందూలా' పరీక్ష పేపర్లో ఫెయిల్ చేశాడు. అప్పటికే విప్లవ భావాలతో ప్రభావితమైన నాగిరెడ్డి నేరుగా వెళ్ళి ప్రిన్సిపాల్ను కలిశాడు. “న్యాయ శాస్త్రం పూర్తి చేయాలనే ఆసక్తి నాకు లేదు. ఎందుకంటే నా జీవితం ఒక కొత్త మలుపు తిరిగింది” అని ప్రిన్సిపాల్తో చెప్పి విశ్వవిద్యాలయం చదువులకు వీడ్కోలు చెప్పాడు నాగిరెడ్డి.

తరిమెల విప్లవ మార్గం

తరిమెల తన తమ్ముడు రంగారెడ్డికి రాసిన ఉత్తరాల్లో తన విప్లవ భావాలను సూటిగా వెల్లడించాడు. “చేస్తున్న కార్యము మంచిదని తోచినపుడు ఎన్ని అడ్డంకులు వున్నా తుడిచి వేసి ధైర్యంతో, పట్టుదలతో చేయవలయునని నా మనస్సుకు చాల రోజుల నుండి తట్టింది.” ఇంకో లేఖలో “అభిప్రాయ భేదాలతో మార్పు చెంది నాయన విసుగుతో నన్ను సరిగా అర్థము చేసుకోకున్నా నేను చేయగలిగింది

ఏముంది? ప్రపంచంలో నా మాదిరిగా ఇష్టమున్న కార్యము ధర్మమైనదని, సత్యమైనదని చేయాలని పూనుకొని ఇంటిలోనూ, బయటా కూడా కష్టపడే వాళ్ళు చాలమంది వున్నారు”. మరో లేఖలో “మనలను పెంచి పెద్ద చేసిన తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లలు సరైన మార్గంలో లేరని భావించినప్పుడు బాధపడటం సహజమని కాని తాను తన అభిప్రాయాలను మార్చుకోను” అని రాశాడు.

తల్లికి రాసిన లేఖలో “ఎవరికైనా అభిప్రాయాలు వున్నాయంటే వాటిని సరించి వాళ్ళు పనులు చేస్తారు. ఆ విధంగా చేయలేకపోతే హృదయం కంపించిపోతుంది. బుద్ధి బలం వుండి త్యాగశక్తి వుండి పట్టుదల గల మనిషికి సహాయము దొరకదీ ప్రపంచంలో. దీనిని బాగు చేయాలని పూనుకున్న వారికి సహాయం లభించుట లేదు” అని ఆవేదన చెందాడు.

తండ్రి సుబ్బారెడ్డి, నాగిరెడ్డి లా పూర్తి చేసి వస్తాడని అనంతపురంలో 1940లోనే 20 వేల రూ॥లతో పెద్ద మేడను కట్టించి ఎదురు చూస్తున్నాడు. కాని నాగిరెడ్డి కమ్యూనిస్టు రాజకీయాలలో మునిగి లా డిగ్రీ లేకుండానే బెనారస్ నుండి తిరిగి వచ్చాడు. నాగిరెడ్డిలో వచ్చిన ఊహించని ఈ మార్పుకు ఆయన తల్లిదండ్రులు తల్లడిల్లారు.

కుటుంబంలో మొదట్లో నాగిరెడ్డి తమ్ముళ్ళు రంగారెడ్డి, రామదాసురెడ్డి కాంగ్రెస్ పార్టీనే. వారి బావ సంజీవరెడ్డి పక్షాన్నే వుండేవారు. కొంతకాలం తర్వాత కాంగ్రెస్ వారితో విభేదించి కమ్యూనిస్టుల వైపు వచ్చారు. ఇంకో తమ్ముడు కృష్ణారెడ్డి విద్యార్థి దశ నుండి పార్టీ సభ్యుడు కాకపోయినా ఎప్పుడూ కమ్యూనిస్టులకే తోడ్పడుతూ అన్న నాగిరెడ్డి పక్షాన్నే వున్నాడు.

రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం సందర్భంగా 1940లో నాగిరెడ్డి అనువాదం చేసిన ‘యుద్ధమూ - దాని ఆర్థిక ప్రభావం’ అనే చిన్న పుస్తకాన్ని విద్వాన్ విశ్వం ప్రచురించాడు. దీనిపైన ప్రభుత్వం వీరిద్దరి మీద కేసు పెట్టి ఒక ఏడాది కఠిన కారాగార శిక్ష విధించింది. ఆ కేసులో తీర్పు తనకు వ్యతిరేకంగా వస్తుందని నాగిరెడ్డి ముందే ఊహించాడు. జైలుకు వెళ్ళాల్సి వస్తుందని ముందుగానే ఇంటికి ఉత్తరం రాశాడు. ఈ కేసు విచారణ అంతా అనంతపురంలో జరిగింది. తీర్పు మాత్రం కూడేరు క్యాంపు కార్యాలయంలో చెప్పారు. అనంతపురంలో శిక్ష వేస్తే జనం పెద్దఎత్తున వచ్చి గొడవలవుతాయని అలా చేశారు. తీర్పు చెప్పే రోజు కూడేరుకు బస్సుల్ని కూడా తిరగనివ్వలేదు. తీర్పు చెప్పిన వెంటనే హుటాహుటిన నాగిరెడ్డిని బళ్ళారి

జైలుకు తరలించారు. నాగిరెడ్డి రాజకీయ ప్రవేశం తర్వాత అనంతపురం ప్రజల్లో చైతన్యం పెరుగుతూ వచ్చింది.

జైలు శిక్ష అనుభవించిన అనంతరం తిరుచిరాపల్లి జైలు నుండి విడుదలైన వెంటనే నాగిరెడ్డిని తిరిగి జైలు ద్వారం వద్దనే అరెస్టు చేశారు. భారతరక్షణ చట్టం కింద డిటెన్యూగా నిర్బంధించారు. మొత్తం పది పర్యాయాలు అరెస్టులు, కేసులు ఎదుర్కొని శిక్షలు అనుభవించాడు నాగిరెడ్డి. ఇలా అనేక పర్యాయాలు జైలుకు పోయినా ఎప్పుడూ జైలు జీవితం పట్ల బాధ పడినట్టు, నిరాశ చెందినట్టు కన్పించ లేదు. దాదాపు ఆరు సంవత్సరాల జైలు జీవితం, అయిదు సంవత్సరాల రహస్య జీవితంలోని కడగండ్లను ప్రజాసేవలో భాగంగానే స్వాగతించిన ప్రజల మనిషి నాగిరెడ్డి. నాగిరెడ్డికి ఇరవై అయిదేళ్ళ వయస్సులో - రాయవెల్లూరు జైలు నుండి తండ్రికి తన ఆశయాలను గురించి విస్తృతంగా చెప్పుకున్నాడు. “కొత్త సమాజాన్ని ఆవిర్భవించకుండా నిరోధించడమంటే, పురుటి నొప్పులు పడే మహిళను శిశు జననం కాకుండా ఆపినంత ప్రమాదం. ప్రపంచంలో రూపొందుకుంటున్న యీ పరిణామ క్రమాన్ని ఆపడానికి కొంత మంది వ్యక్తులు చేస్తున్న ప్రయత్నమే యీ ఉత్పాతానికి మూలం. లోకమంతా యధాతథంగా మూసలో వుండాలనేది యీ వ్యక్తుల కోరిక. మనకు యిష్టమున్నా లేకున్నా ఒకటి మాత్రం స్పష్టం. ఏదీ శాశ్వతం కాదు. నిత్య చైతన్యమైన మార్పులు వస్తూనే వుంటాయి. ఈ మార్పుకు వ్యతిరేకంగా మనం చేస్తున్న ప్రయత్నాలే బీదరికానికి, యుద్ధాలకు, మరెన్నో అనర్థాలకు దారితీస్తాయి. హేతువుని గురించి మనిషి ఆలోచిస్తాడు. పశువుకీ, మనిషికీ మధ్య వున్న వ్యత్యాసం యిది.... ఆనందానికి నిర్వచనం ఏమిటి? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం దొరుకుతుందా? స్వయంగా నువ్వు ఉన్నతి పొందడమే గానీ, యితరుల ప్రయోజనాలను కాపాడటంలోనే ఆనందం వుంది. ఈ సమాజంలో వ్యక్తిగతమైన సుఖం, సమాజ శ్రేయస్సుకి ఆటంకంగా పరిణమించవచ్చును. కొందరి సుఖాల కోసం ఎందరో బలవుతున్నారు. నిరక్షరాస్యత, మూఢ నమ్మకం, కరువు లాంటివి యుగాల తరబడి కొనసాగుతున్నవి. పశువుల కంటే హేయమైన స్థితిలో మానవ జీవితాలు కొట్టుమిట్టాడుతున్నాయి. ఈ ప్రపంచం అందిస్తున్న, అందించబోయే, గొప్ప సాంస్కృతిక సౌరభాన్ని వీరు ఆప్రాణించగలుగుతారా?

అందరికీ సమానావకాశాలను కల్పించాలనే కార్యంలో మేము నిమగ్నులమై వున్నాము. కేవలం పేదరికంలో మగ్గిపోతూ, రుణగ్రస్తమైన కుటుంబంలో పుట్టినంత

మాత్రాన, అతనికి విద్యా, వైద్య సౌకర్యాలతో బాటు సుఖవంతమైన జీవితాన్ని అందించడానికి నిరాకరించలేం కదా!

లక్షలాది నిరక్షరాసుల మధ్య ఒక సివి రామన్, మరో టాగోర్ లాంటి మేధావులు ఉద్భవించవచ్చును. అయితే ధనిక వర్గాలలో జన్మించిన కారణంగా మంద మతులైన వారు యీ సాంస్కృతిక సంపదకు వారసలవుతున్నారు... ప్రశాంతతతో పని చేయడం నా కిష్టం. ఏ పనిలోనైనా నిజాయితీగా, నిర్భీతిగా వుండటం నా విధానం. కష్టాలకు, నష్టాలకు అలజడి చెందను...." అంటూ దృఢ సంకల్పాన్ని ప్రకటించాడు.

నాగిరెడ్డిలో వస్తున్న మార్పులు గమనించిన తల్లిదండ్రులు నాగిరెడ్డి విప్లవ భావాలను మాన్పించడానికి చెయ్యని ప్రయత్నం లేదు. తిరుచురాపల్లి జైల్లో నాగిరెడ్డి రాజాజీతో కలిసి వున్నాడు. అప్పుడు రాజాజీ నాగిరెడ్డితో "నీవు కుర్రాడివి. యం.ఏ. చదివావు. లా కూడా పూర్తి చేయి. క్షమాపణ చెబితే నిన్ను విడుదల చేయిస్తాను" అని సలహా ఇచ్చాడు. అందుకు నాగిరెడ్డి "క్షమాపణ చెప్పి నా ముఖం ప్రజలకెలా చూపించగలను?" అని జవాబు చెప్పి రాజాజీ సలహాను తిరస్కరించాడు. ఇది తెల్సిన నాగిరెడ్డి తల్లి, తరిమెల రామచంద్రారెడ్డిని తీసుకొని కొడుకు నాగిరెడ్డికి నచ్చజెప్పడానికి వెల్లూరు జైలుకు వెళ్ళింది. రామచంద్రారెడ్డిని చూస్తూనే నాగిరెడ్డి "నా మనస్తత్వం తెల్సి కూడా నీవు అమ్మని తీసుకొని ఎలా వచ్చావు?" అని మండిపడ్డాడు. నాగిరెడ్డి తల్లి ఏడ్చి ఏడ్చి తిరిగి వచ్చేసింది.

నాగిరెడ్డి, రాజాజీ ఇద్దరూ వెల్లూరు జైల్లో వున్న సమయంలో ఖైదీలకు రాజకీయ తరగతులు నిర్వహించేవారు. ఒకసారి తండ్రి సుబ్బారెడ్డి కూడా రాజాజీని కలిసి నాగిరెడ్డి ఆలోచనా ధోరణిలో మార్పు వచ్చేట్లు చూడమని కోరితే "నాగిరెడ్డి తీసుకునే రాజకీయ క్లాసులకు నా వద్దకు వచ్చే వాళ్ళు కూడా వెళ్తున్నారు. అతనే నన్ను మార్చేట్లున్నాడు, నేను మార్పు తేవటం జరగని పని" అన్నాడట. అంతటి దృఢ చిత్తుడు నాగిరెడ్డి.

పేద ప్రజలను పీడిస్తూ దుర్మార్గాలు, దౌర్జన్యాలకు పాల్పడుతున్న తండ్రి పట్ల నాగిరెడ్డి చివరకు కఠిన వైఖరి అవలంబించాడు. అజ్ఞాతంలో వున్న కాలంలో తండ్రిని హెచ్చరిస్తూ 14 పేజీల ఉత్తరం రాశాడు. ప్రజలను ఇబ్బంది పెట్టడం మానుకోకపోతే చంపేస్తామని రాశాడు. పార్టీ కమిటీలో ఒకరిద్దరు నాగిరెడ్డిని వారించినా వినకుండా తీర్మానం కూడా చేయించాడు. నాగిరెడ్డి తన రెండో తమ్ముడు కృష్ణారెడ్డికి కూడా గట్టిగా ఉత్తరం రాశాడు. "రెండు సంవత్సరాలుగా మేము

చూపించిన ఓర్పు యిక సాధ్యము కాదు. యిప్పటికైనా బుద్ధి తెచ్చుకుని గ్రామ జీవితంలో అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకోవడం ప్రమాదకరమని గుర్తిస్తారా? ఎవ్వరి మీద తొందరపడి మేము చర్య తీసుకోమని జిల్లా కంతా మా ఓర్పు, సహనం ద్వారా నిరూపించినాము. యిక ఆ ఓర్పు, సహనం, ప్రజలకు ద్రోహం కాక మరేమీ కాదు. గత దఫా నాన్నకు ఉత్తరం వ్రాస్తూ మీ దుశ్చర్యల ద్వారా కుటుంబం పాడవుతున్నదే అనే దుఃఖము తప్ప వేరొకటి లేదని వ్రాశాను. ఎంత నిర్బంధ విధానం ప్రయోగించినా నూర్ల మందిని జైళ్ళలో కాల్చినా (వైజాగ్, నెల్లూరు, కడలూరు, సేలం, డండం, కలకత్తా, అహమద్ నగర్ మొదలుగా) వందల ప్రాంతాలలో వూరేగింపుల మీద కాల్పులు జరిపి, వేల మందిని చంపినా, కొన్ని లక్షల మంది మీద కేసులు బనాయించి జైళ్ళలో వేసినా ఉద్యమం తగ్గలేదు. నెహ్రూ, పటేలు వుపన్యాసాలే యిందుకు తార్కాణం. ఇదంతా చూసినా పాఠం నేర్చుకుంటారా? వాళ్ళ పొగరు తగ్గుతుందో అధిక గర్వంతో కన్ను మిన్ను గానక ప్రవర్తిస్తారో? అది యిక వారి ఇష్టం - ఈ సంగతంతా అమ్మతో చెప్పు - ప్రమాదం జరిగితే కారణం నేను కాదు. రెండు సంవత్సరాలు ఓర్పు, సహనం చూపించాను. యిక చూపించను, ప్రతీకారం తప్పదు. వారి ప్రతి చర్య చిత్రగుప్తుని లెక్కలలో వలెనే మా లెక్కలలోనూ ఎక్కుతున్నాయి. వాటి కడపటి దశ సమీపించినది. ఇంతకన్నా ఎక్కువగా వ్రాయలేను, వ్రాయదలచుకోలేదు..." అంటూ తీవ్రంగా హెచ్చరించాడు.

ఉద్యమకారుడు

తరిమెల నాగిరెడ్డి, ఐదుకొలను సదాశివన్, నీలం రాజశేఖర్ రెడ్డి, గుత్తి రామకృష్ణ ఈ నలుగురూ కలసి అనంతపురం జిల్లాలో కమ్యూనిస్టు పార్టీని స్థాపించారు. తర్వాత వి.కె. ఆదినారాయణరెడ్డి వీరితో కలిసాడు. మొదటి నుంచి కూడా పార్టీ ఎంత బలమైందో వ్యక్తిగతంగా పార్టీలో నాగిరెడ్డి అంతటి బలవత్తరమైన శక్తి.

నాగిరెడ్డి 1952లో నీలం సంజీవరెడ్డిని ఓడించి అనంతపురం నియోజకవర్గం నుండి ఎమ్మెల్యేగా గెలిచాడు. తర్వాత 1957 నుండి 1962 వరకూ అనంతపురం నియోజకవర్గం నుండి పార్లమెంట్ సభ్యులు. 1962లో పుట్లూరు, 1967లో అనంతపురం ఎమ్మెల్యేగా గెలిచారు. ఉమ్మడి మద్రాసు శాసనసభలో ప్రతిపక్ష నాయకుడిగా, కర్నూలు శాసనసభలో ప్రతిపక్ష నాయకుడిగా, ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసన సభలో ప్రతిపక్ష ఉపనాయకుడిగా వుండి రాజాజీ, ప్రకాశం పంతులు, నీలం

సంజీవరెడ్డి, కాసు బ్రహ్మానందరెడ్డి లాంటి ఉద్ధందులైన ముఖ్యమంత్రులకు సింహ స్వప్నంగా వున్నాడు. రాష్ట్రంలోనూ, కేంద్రంలోనూ పబ్లిక్ అకౌంట్స్ కమిటీ చైర్మన్ గా పనిచేశాడు.

“నాగిరెడ్డి వాగ్దాటిగల చక్కని వక్త. శాసనసభ, పార్లమెంటులలోగాని, వెలుపల గాని ఆయన చేసిన ప్రసంగాలు విషయ సంపదతో నిండి వుండేవి. ఆయన విస్తారమైన గ్రంథ పఠనం ద్వారా ఎంతో జ్ఞాన సముపార్జన చేశాడు. తాను ఏ విషయాన్ని గురించి మాట్లాడుతున్నాడో బాగా తెలిసి మాట్లాడేవాడు. మన దేశపు వక్తలలో చాలా అరుదైన లక్షణం ఇది” అని విప్లవనేత దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావు శ్లాఘించాడు.

నాగిరెడ్డి గొప్ప ఆందోళనకారుడు, ఆర్గనైజర్ కూడా. ఆయన గ్రామీణ పేద ప్రజానీకాన్ని సంఘటిత పరచి భూస్వాముల దౌర్జన్యాలకు వ్యతిరేకంగా అనేక పోరాటాలు నడిపాడు. 1947-51 మధ్యకాలంలో ఆయన అజ్ఞాతవాసం గడిపాడు. అప్పట్లో ప్రభుత్వ యంత్రాంగం తన శక్తియుక్తులన్నీ కేంద్రీకరించినా ఆయన్ను పట్టుకోలేక పోయింది. చివరికి ఆయనే 1952లో అజ్ఞాత వాసం విడిచి బయటికి వచ్చినప్పుడే ఆయన్ను అరెస్టు చేయగలిగింది. జైలులో వున్నా, అజ్ఞాతంలో వున్నా ముఖ్యంగా అనంతపురంలో ప్రజా ఉద్యమం నడిపించి, నాయకత్వం వహించాడు. ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ, వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య, పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య, కాళీపట్నం కొండయ్య, ఎకె గోపాలన్ వంటి ఉద్ధందులను అనంతపురం పిలిపించాడు.

ఒక రోజు పెనుగొండ తాలూకాలోని ఒక లంబాడీ తాండాపై భూస్వాములు దాడి చేశారని తెలిసిన మరుక్షణమే ఆ తాండాకు వెళ్ళి అక్కడి ప్రజలకు ధైర్యాన్ని, మనో స్థైర్యాన్ని కలిగించాడు. వెంటనే కలెక్టరును, ఎస్పీని కలిసి జరిగిన అన్వయాన్ని వారి దృష్టికి తెచ్చాడు. అంతటితో ఆగలేదు. అనంతపురంలో బహిరంగ సభ నిర్వహించి భూస్వాములను హెచ్చరించాడు. లంబాడా తండా ప్రజలకు ప్రజల మద్దతును కూడగట్టేందుకు కృషి చేశాడు. ఒకసారి వడ్డీ వ్యాపారుల దగ్గర నుండి బాండు పత్రాలు స్వాధీనపరుచుకొని వాటిని తరిమెలలో కాల్చివేశాడు. ఎల్లవేళలా పీడితుల మనిషిగా నిలబడిన వ్యక్తి నాగిరెడ్డి.

గుంతకల్లు పరిసర ప్రాంతాల్లో కమ్యూనిస్టు పార్టీ తరపున ఒక బహిరంగ సభ ఏర్పాటు చేశారు. ఆ ప్రాంతాల్లో రెడ్డి సామాజిక వర్గానికి చెందిన కరడు

గట్టిన భూస్వామి దోపిడీ, దౌర్జన్యాలు చేస్తుండేవాడు. గుంతకల్లులో తరిమెల నాగిరెడ్డి సభలో ఆ రెడ్డిని ఉద్దేశించి “నీవెంత? నీబ్రతుకెంత? కమ్యూనిస్టు పార్టీకి తరిమెల సుబ్బారెడ్డే (నాగిరెడ్డి తండ్రి) ఒక లెక్కా పక్కా కాదు. అంత పెద్ద భూస్వామిని మేం రాజకీయంగా ఓడించాం. ఆయనను ఎదుర్కొన్నాం. వ్యతిరేకంగా పోరాటం చేశాం. నీవు కమ్యూనిస్టు పార్టీకి ద్రోహం తలబెడితే వ్యతిరేకించి, రాజకీయ పోరాటం చేసి నిన్ను నిర్వీర్యం చేస్తాం జాగ్రత్త” అని హెచ్చరించాడు.

రాష్ట్రంలో ఏ సమస్య వచ్చినా, ఏ సంఘటన జరిగినా, శాసనసభలో బడ్జెట్టు ప్రవేశపెట్టగానే అనంతపురం ఓల్డ్ టౌన్ పార్క్ దగ్గర నాగిరెడ్డి బహిరంగ సభ జరగడం సర్వసాధారణం. అనంతపురంలో నాగిరెడ్డి సభ జరపడానికి ఏ హంగులు, ఆర్భాటాలు అక్కర్లేదు. 3, 4 గంటల సమయం చాలు. రిక్వాలో మైకు పెట్టి నాగిరెడ్డి మీటింగ్ అని ప్రధాన వీధుల్లో ప్రచారం చేస్తే చాలు వేలాది మంది సభకు తరలివచ్చేవారు. ఆయన ఉపన్యాసం వింటున్నంత సేపూ టౌన్ లో సినిమాలు కానీ, నాటకాలు కానీ, బుర్రకథలు కానీ వేటినీ ప్రజలు పట్టించుకొనేవాళ్లు కాదు.

నాగిరెడ్డిది కంచు కంతం. సముద్రపు వోరును తలపించే ఉపన్యాసం. తేదీలు, రిఫరెన్సులతో నిండిన ఉపన్యాసంలో సందర్భోచితంగా రాజకీయ చెణుకులు నేరుగా శ్రోతల మెదళ్ళలోనికి చేరిపోయేవి. ఎంతగా అంటే ఒక వేళ నాగిరెడ్డి పొరబాటున అవాస్తవాలు చెప్పినా నిజమని నమ్మేంతగా. పేద ప్రజల పక్షాన నిరంతరం చర్చలు, సభలు, పోరాటాలు, ఉద్యమాలు నడపడంతోనే నాగిరెడ్డి జీవితమంతా గడిచింది. ఉద్యమ అవసరం నిమిత్తం నాగిరెడ్డి జనశక్తి వారపత్రికను అనంతపురం రంగనాయకులు సారథి ప్రెస్ నుండి ప్రారంభించాడు. ఆయన సిద్ధాంత నిబద్ధత ఎంత గొప్పదంటే ఒక్కడే అనంతపురంలో కండిషన్ బెయిల్ పై వుంటూ పత్రికను నడపడం, పోరాటాలు చేపట్టడం ఆయనకే సాధ్యపడింది. పత్రికకు వ్యాసాలు రాసేవాడు. పత్రిక పనులన్నీ స్వయంగా చూసేవాడు. అనుచరులతో కలసి కింద కూర్చొని పేపర్లు మడతలు పెట్టి కట్టలు కట్టే పనికూడా చేసేవాడు. స్టాంపు ఎక్కడ అంటించాలి, ఎక్కడ అడ్రసు రాయాలి వంటి విషయాలు ఓపిగ్గా చెప్పేవాడు. పత్రిక పోస్టింగ్, పార్కిల్ అన్ని పనుల్లో శ్రద్ధ చూపెట్టేవాడు. “పని పూర్తయిన తర్వాత ఆయన ఇంట్లో పడుకునే వాళ్ళం. తెల్లవారి మేము లేచేసరికి స్వయంగా యింటిని శుభ్రం చేస్తుండేవాడు. మాకు కాఫీ, టీలు యిచ్చేవాడు. చాలా ఉత్సాహంగా మమ్ములను పలకరించేవాడు. అంతటి అగ్రనాయకుడు, స్వయంగా భూస్వామ్య

కుటుంబం నుంచి వచ్చిన వ్యక్తి అంత నిరాడంబరంగా Down to Earth అన్నట్లుగా వుండేవాడు” అని ఎ.వి.రామిరెడ్డి తన జ్ఞాపకాలను నెమరేసుకున్నాడు.

నాగిరెడ్డి ఒకసారి ఎల్లూరి శ్రీరామిరెడ్డి ఇంట్లో ఉన్నప్పుడు పోలీసులు ఇంటిని చుట్టుముట్టారు. శ్రీరామిరెడ్డి భార్య ఓబులమ్మ వారిని అడ్డుకుంది. ఈలోగా నాగిరెడ్డి పాలేరు బట్టలు వేసుకొని భుజాన కుండ పెట్టుకొని పనివాడిలాగా పోలీసుల ముందునుంచే వెళ్లిపోయాడు.

తరిమెల నాగిరెడ్డి, దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావు మరో 66 మంది కమ్యూనిస్టు విప్లవకారులపై 1969 డిసెంబర్ లో ఆనాటి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం హైదరాబాదు కుట్రకేసు మోపింది. ‘నాగిరెడ్డి కుట్రకేసు’గా ప్రజల్లో ప్రాచుర్యం పొందిన ఈ కేసు స్వతంత్ర భారతదేశం తొలి రాజకీయ ప్రేరేపితమైన కుట్ర కేసు. ఈ కేసులో నాగిరెడ్డి మీద రాజద్రోహం నేరం మోపబడింది. 1969-72 సంవత్సరాలలో ఈ కేసు విచారణ సుదీర్ఘంగా జరిగింది. ఈ కేసు సందర్భంగానే నాగిరెడ్డి ‘తాకట్టులో భారతదేశం’ అనే ప్రఖ్యాతమైన విశ్లేషణను కోర్టులో ప్రకటించాడు. ఈ పుస్తకం ఒక భవిష్యత్తు భారతదర్శినిగా ప్రశంసలు అందుకుంది. నాలుగన్నర దశాబ్దాల క్రితమే మన దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థపై విదేశాల ఆధిపత్యాన్ని గురించి హెచ్చరించిన ఆర్థికవేత్త, మేధావి తరిమెల నాగిరెడ్డి. ‘తాకట్టులో భారతదేశం’ కోర్టు ప్రకటన జవహర్ లాల్ నెహ్రూ యూనివర్సిటీలో, అలాగే కలకత్తా, మద్రాసు, కేరళ తదితర రాష్ట్రాల్లో సైక్లో స్టేల్ చేసుకుని పంచుకున్నారు. కాంగ్రెస్ పార్టీలోని యంగ్ టర్బుకు, సోషలిస్టులకు బాగా నచ్చిన పుస్తకం ఇది. అందులో నాగిరెడ్డి సూత్రీకరణలతో భారతదేశం ఎంతమాత్రం స్వతంత్ర సర్వసత్తాక దేశం కాదని తేటతెల్లం చేశాడు. నయా వలస దోపిడీ విధానాలు బ్రిటీష్ పాలకులు విధానాల కన్నా మరింతగా పెరిగాయని నిరూపించాడు. భారత పాలక వర్గాలకు స్వతంత్ర విధానాలు అనుసరించే సామర్థ్యం లేదని ఇది దళారి బూర్జువా పరిపాలన అని అనేక ఉదాహరణలలో ఆయన విశ్లేషించాడు.

‘తాకట్టులో భారతదేశం’ విదేశీ పెట్టుబడులు పెరగడం, మిలాఖత్ కంపెనీలు, ప్రపంచ బ్యాంకు, బహుళజాతి సంస్థలు ఇంకా ఇతర విదేశీ పెట్టుబడిదారులు భారత జనజీవనంలోకి ప్రవేశించి ప్రజల నెత్తురు ఎలా పీల్చేస్తున్నారో బట్టబయలు చేసిన కోర్టు ప్రకటన. ఒక సందర్భంలో చెరుకూరి సత్యనారాయణ గుంటూరులో హైకోర్టు ప్రఖ్యాత న్యాయవాది పద్మనాభరెడ్డి, సుప్రీంకోర్టు న్యాయవాది మాజీ

పార్లమెంట్ సభ్యులు ఎస్విఎల్ నరసింహం, అడ్వకేటు రామకృష్ణారెడ్డి పాల్గొంటున్న సభలో దీనికి సంబంధించిన కరపత్రాన్ని గుంటూరు జిల్లాలో ఒకానొక జిల్లా జడ్జికి ఇచ్చాడు. ఆ కరపత్రం చూసిన ఆ జడ్జి “సత్యం, మీ తరిమెల నాగిరెడ్డి ‘తాకట్టులో భారతదేశం’ శీర్షిక పెట్టడం కొంత తప్పుగా కనబడుతుంది” అన్నాడట. సత్యం ఆ జడ్జి, ‘వామపక్ష భావాలుగల వ్యక్తిగా ఇలా అన్నాడేమిటి’ అని మనసులో సంశయిస్తూ వుంటే “తాకట్టులో భారతదేశం కాదు, నేడు భారతదేశాన్ని మన పాలకులు అమ్మేశారు కదయ్యా!” అని వాపోయాడట.

నాగిరెడ్డి బాధ్యత వహించిన మరొక బృహత్తర కార్యం - డిఫెన్స్ ఫండ్ సేకరణ. ఆ రోజుల్లో పార్టీ ఎంతో ఆర్థిక ఇబ్బందుల్లో వుండేది. దానికి తోడు పార్వతీపురం కుట్ర కేసు డిఫెన్స్ బాధ్యత కూడ పార్టీపై వుండేది. ఈ బాధ్యత ప్రధానంగా నాగిరెడ్డి స్వీకరించాడు. ఎన్ని ఆర్థిక ఇబ్బందులున్నా ఎప్పుడూ నవ్వుతూ ఒక మేరు పర్వతంలా వుండేవాడు నాగిరెడ్డి. ఆ రోజుల్లో డిఫెన్స్ ఫండ్ లక్ష రూ॥ల సేకరణ తలకు మించిన భారం. కేసు డిఫెన్స్ వ్యవహారాలను చూడాలని కొందరు వెళ్ళి ఎస్విఎల్ నరసింహంను కోరగా ఆయన “నాకు నాగిరెడ్డి చెబితే వస్తాను. ఆయన ఫీజు ఎంత తక్కువ ఇచ్చినా నేను అంగీకరిస్తాను. ఎందుకంటే తన ఆస్తి అమ్మేసి అయినా నాకు ఫీజు ఇస్తారనే విశ్వాసముంది” అని చెప్పాడట. గుంటూరులో పేరు ప్రఖ్యాతులున్న నరసింహం, అలాగే అనంతపురానికి చెందిన రామకృష్ణారెడ్డి ఇద్దరూ కేవలం నాగిరెడ్డి మీద అభిమానంతోనే తమ మకాంను, ఆఫీసును హైదరాబాదుకు, విశాఖపట్టణానికి మార్చి సంవత్సరాల తరబడి న్యాయవాదులుగా పనిచేశారు. ఇంకా మరొక ప్రఖ్యాత న్యాయవాది పద్మనాభరెడ్డి ఈ కేసులన్నిటిని హైదరాబాద్ హైకోర్టులో వాదించాడు.

జయప్రకాష్ నారాయణ పిలుపు

అవినీతికి వ్యతిరేకంగా జయప్రకాష్ నారాయణ ప్రారంభించిన సంపూర్ణ విప్లవోద్యమానికి దక్షిణ భారతదేశంలో లేదా కనీసం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో నాయకత్వం వహించాల్సిందిగా తరిమెల నాగిరెడ్డికి ఢిల్లీ నుండి పిలుపు వచ్చింది. నిజానికి దేశంలో ఆ రోజుల్లో ఇందిరా వ్యతిరేక పవనాలు వీస్తున్నాయి. ప్రజలు స్పష్టంగా కాంగ్రెస్‌కు వ్యతిరేకంగా స్పందించే పరిస్థితి కనిపిస్తోంది. నాగిరెడ్డి “కేవలం అవినీతి వ్యతిరేక ఉద్యమం అంటే సరిపోదు. మీరు ప్రారంభించిన ఉద్యమం సామ్రాజ్య వాదానికి వ్యతిరేకంగా అంటే ప్రపంచ బ్యాంకు, బహుళజాతి కంపెనీలు, మిలాఖత్

కంపెనీల దోపిడిని భారతదేశంలో నిలువరించడానికి ఒక కార్యాచరణగా వుండాలి. అలాగే భూస్వామ్య వ్యతిరేక ఎజెండా దున్నేవాడికే భూమి అనే కీలక నినాదంతో అవినీతి వ్యతిరేక పోరాటం ప్రారంభిస్తే మేము మీ ఉద్యమంలో పాల్గొంటాం. అధికారంలోని ఒక పార్టీని వ్యతిరేకించి మరో పార్టీని అధికారంలోకి తీసుకు రావడం అనేది సరైన విధానం కాదు. మేము మా సొంత కార్యాచరణతో ముందుకు పోతా” మని సున్నితంగా వారి ఆహ్వానాన్ని తిరస్కరించాడు నాగిరెడ్డి.

ఆనాడు హోం మినిస్టర్ గా వున్న శ్రీ జలగం వెంగళరావు అనంతపురం టూటాన్ పోలీస్ స్టేషన్ ప్రారంభోత్స వానికి వచ్చి ఆ సభలో తరిమెల నాగిరెడ్డి గురించి, లా అండ్ ఆర్డర్ గురించి మాట్లాడుతూ “నాగిరెడ్డి అతనికి హింసలో నమ్మకం లేదని రాసిస్తే ఆయనను విడుదల చేస్తాం, ఆయనపై కేసులు ఎత్తివేస్తాం” అంటూ ప్రకటన చేశాడు. దీని మీద నాగిరెడ్డి హైకోర్టుకు వెళ్ళాడు. తమపై కేసు విచారణ జరుగుతున్న సందర్భంగా తమని జైలులో బంధించి విచారణ ముగియక ముందే మా ఆత్మస్థయి ర్యాన్ని, ఆత్మా భిమానాన్ని కించపరిచే విధంగా హోం మంత్రి ప్రకటన చేయడం తప్పని ఇది కోర్టు విచారణ పరిధిని కించపరిచేటట్లు ఉందని, వెంగళరావు బహిరంగ క్షమాపణ చెప్పాలని నాగిరెడ్డి హైకోర్టును ఆశ్రయించాడు. దీనికి జలగం వెంగళరావు స్పందిస్తూ “నాగిరెడ్డి అంటే నాకు చాలా గౌరవం, ఏమాత్రం నాగిరెడ్డిని కించపర చాలని, అవమానించాలని నేను ప్రకటన చేయలేదు. అయినా నేను ఆయనకు హృదయ పూర్వకంగా బహిరంగ క్షమాపణ చెబుతున్నాను” - అంటూ అసెంబ్లీలో ప్రకటించాడు. అలా స్పందించే రాజకీయ వాతావరణం నేడు మచ్చుకైనా కనిపించదు.

జైలు జీవితం

నాగిరెడ్డి సంపన్న భూస్వామ్య కుటుంబంలో పుట్టి, సుఖసౌఖ్యాలను కాలదన్ని కష్టజీవుల పోరాటాలకు న్యాయకత్వం వహించాడు. ప్రజల కోసమే జీవిత పర్యంతమూ అరెస్టులూ, కోర్టు కేసులూ ఎదుర్కొన్నాడు. నాగిరెడ్డి బళ్ళారి, కడలూరు, తిరుచురాపల్లి, ముషీరాబాద్ తదితర చోట్ల జైలు జీవితం గడిపాడు. జైల్లో నాగిరెడ్డి జీవితం ఒక షెడ్యూలు ప్రకారం జరిగేది. ఉదయం 4.30కి లేచేవాడు. వెంటనే కాఫీ పెట్టుకొని తాగేవాడు. “నేనూ, సూర్యరావు నిద్రలో వుండేవారం. కాఫీ ఇచ్చి లేపేవాడు. బద్దకంగా లేచి కాఫీ తాగి కప్పు పక్కన పెట్టే వాళ్లం. ఆయన వాటిని కడిగేసేవాడు. పెద్దాయన చేస్తుంటే చచ్చినట్లు కప్పులు కడుక్కునే వాళ్లం, నిద్ర తేలిపోయేది. నాగిరెడ్డి గంటకోసారి కాఫీ గాని, టీ గాని పెట్టుకొనేవాడు, అక్కడున్న

అందరికీ ఇచ్చేవాడు. ఉదయం 9 గంటలకు టవలూ, ఉతికిన లుంగీ, చేతుల బనియను ఒక తాడు, సబ్బు తీసుకొని బాత్ రూమ్ కు వెళ్లేవాడు. కాలకృత్యాలు తీర్చుకొని, ఆ రోజు విడిచిన బట్టలు ఉతుక్కొని భుజాన వేసుకొని బయటకు వచ్చేవాడు. చేతిలో తాడు చెట్లకు కట్టి బట్టలు ఆరేసుకొని వచ్చి కాఫీ తాగేవాడు. క్రమం తప్పకుండా ఇలా చేయటాన్ని గూర్చి అడిగితే కడలూరు జైల్లో వుండగా ఇది అలవాటైందని, రాజగోపాలాచారి కూడా తన పుస్తకంలో దీన్ని గూర్చి రాశారని” చెప్పాడు.” అని ఆచంట లక్ష్మణరావు తన జ్ఞాపకాలను చెప్పాడు.

నాగిరెడ్డి జైలులో పూలమొక్కలు పెంచడం, ఆకు కూరలు పెంచడం ప్రతినీత్యం చేస్తూ వుండేవాడు. వాటి కోసం బయట నుండి ఎరువులు తెప్పించేవాడు. ఆయన గంట, గంటన్నర బ్రిడ్జి ఆడేవాడు. ఇదే ఆయన రిలాక్స్ అయ్యే సమయం. కొద్ది సమయమే నిద్రించేవాడు. ఎక్కువ సమయమంతా పుస్తకాల్ని అధ్యయనం చేస్తూ, నోట్సు రాసుకుంటూ గడిపేవాడు. మంచంపై కూర్చొని ఒక కాలు మడిచి పరుపుపై పెట్టుకొని మరో కాలు నేలపై ఆనించి కూర్చోనేవాడు. టి.యన్. హెవీ స్మోకర్. ఆ కారణంగా విపరీతంగా దగ్గు వచ్చేది. దాన్ని ‘స్మోకర్స్ కాఫ్’ అనేవారు. సహచరుల ఒత్తిడి కారణంగా సిగరెట్లు తాగడం సగానికి తగ్గించి 50 తాగేవాడు. సిగరెట్ పేకెట్ పై నంబరు, టైం రాసి ఆయన భార్య లక్ష్మీకాంతమ్మకు సిగరెట్లు తగ్గించానని రాసేవాడట. చార్మినార్ బ్రాండ్ సిగరెట్లు తప్ప వేరే ఏ దురలవాట్లు ఆయనకు లేవు. కోర్టుకు వెళ్ళే సమయంలో మాత్రమే సిగరెట్లు తాగేవాడు, మిగిలిన కాలమంతా బీడీలు తాగేవారు. భార్య లక్ష్మీకాంతమ్మ, ఆయన బంధుమిత్రులు ఆయన సిగరెట్లు కాకుండా బీడీలు తాగుతున్నాడని తెలిసి ఘాటు తక్కువ సిగరెట్లు పంపితే అవి కార్చేవాడు కాదు. లక్ష్మీకాంతమ్మను మోసం చేయడానికి ఆమె ఇంటర్వ్యూకి వచ్చి నపుడు మాత్రం అవి కాల్చుకొంటూ పెట్టె చేతిలో పట్టుకొని పకపక నవ్వుకుంటూ వెళ్ళేవాడు.

జైల్లో పనీపాటా లేకుండా పోసుకోలు కబుర్లతో కాలక్షేపం చేసే నాయకులు చాలా మంది వుంటారు. కాని నాగిరెడ్డి అలా కాదు. నాగిరెడ్డికి గులాబీలంటే ఇష్టం. జైలు ఆవరణలో వీటిని పెంచేవాడు. ఎరువులు వేస్తూ జాగ్రత్తగా ట్రిమ్ చేసేవాడు. గులాబీలు కోసి గ్లాసులో వేసి నీళ్లు పోసి టేబుల్ పై పెట్టేవాడు. అది బూర్జువా అలవాటని కొందరు అనేవారు. అలాగే సుందరయ్యగారు జైల్లో పిల్లులకు పాలు పోసేవాడు. ఖైదీల పాలు పిల్లులకు తాగిస్తున్నారని ఆయన్ను కూడా విమర్శించే వాళ్ళు.

జైల్లో పగలు నిద్రపోవద్దని నాగిరెడ్డి చెప్పేవాడు. పగలు నిద్రపోతే రాత్రి నిద్ర పట్టదని ఆ సమయంలో కుటుంబం, అక్కడి సమస్యలపై ధ్యాస మళ్ళుతుందని అది మానసికంగా మనిషిని దెబ్బతీస్తుందని చెప్పేవాడు. గతంలో తాను జైల్లో వున్నప్పుడు రాజాజీ చెప్పిన ఒక విషయం గుర్తు చేసే వాడు. జైలు సూపరింటెండెంట్ రౌండ్స్కి వచ్చినప్పుడు ఆయన గౌరవార్థం సాధారణ ఖైదీలు లేచి నిలబడుతారు. రాజకీయ ఖైదీలు మాత్రం లేచి నిలబడేందుకు ఇష్టపడరు కాబట్టి ఆయన అగ్రహానికి గురవుతుంటారు. కనుక వీరికి ఒక మధ్యే మార్గం సూచించాడట రాజాజీ. కూర్చొని వుండకుండా ముందే నడుస్తూనో, నిలబడో వుండమని. అప్పుడు అతణ్ణి చూసి నిలబడ్డామని వుండదని, అతణ్ణి చూసీ నిలబడకుండా పొగరుగా కూర్చున్నామని కూడా వుండదని సరదాగా చెప్పేవాడట. అన్ని చోట్లా జైలు అధికారులతోనూ, తోటి ఖైదీలతోనూ ఆయన చాలా గౌరవంగా మాట్లాడేవాడు. వారు అడిగే ప్రశ్నలకు వివరంగా సమాధానాలు చెప్పేవాడు. అధికారులూ, న్యాయమూర్తులు కూడా ఆయన పట్ల గౌరవ భావంతో అభిమానంగా వుండేవారు. ఎవరి పనులు వారే చేసుకోవటం, ఎవరి బట్టలు వారే ఉతుక్కోవటం లాంటి అలవాట్లు నేర్పించేవాడు. తోటి ఖైదీలందరి సాధక బాధకాలు, సమస్యల గురించి ఆయనే మాట్లాడేవాడు. ఒక పర్యాయం జైల్లో నుండే పోటీ చేసిన నాగిరెడ్డిని శాసనసభ్యుడిగా ఎన్ను కున్నారు ప్రజలు. అది ప్రజలు ఆయనకు ఇచ్చిన గొప్ప గౌరవం.

తరిమెల నాగిరెడ్డి విప్లవ దీక్ష అకుంఠితమైనదంటూ నాగిరెడ్డి ముఖ్య అనుచరుడు శ్రీరామ్రెడ్డి చెప్పిన ఉదంతమిది. “నాగిరెడ్డి రహస్య స్థావరములో మారుపేరుతో ఒంటరిగా ఉంటున్నాడు. స్వయంపాకం చేసుకుంటున్నాడు. బయట కొళాయి దగ్గర తానే నీళ్ళు తెచ్చుకుంటూ ప్రక్క యింటికి వెళ్ళి పాలు మజ్జిగ తెచ్చుకుంటున్నాడు. యిరుగు పొరుగు అందరికి రైల్వే కాంట్రాక్టరునని చెప్పుకుంటున్నాడు. యిరుగు పొరుగు తనకు తెల్సిన వాళ్ళు ఎవరైనా వచ్చినప్పుడు తాను చదువుతున్న రాజకీయ సాహిత్య గ్రంథాలను వారికి తెలియకుండా దాచేవాడు. రైల్వేకు సంబంధించిన వారడిగే ప్రశ్నలకు అబద్ధపు సమాధానాలు రకీమని చెప్పేవాడు. ఈ చర్యలన్నిటినీ కొత్తగా గమనిస్తున్న నాకు చాలా ఆశ్చర్యమేసేది. నాగిరెడ్డి నోటి నుండి యిలాంటి అబద్ధాలు వినటంతో నవ్వునాపుకోలేక లోపలకు వెళ్ళిపోయేవాణ్ణి. యింటిలో కొన్ని స్వాముల పటాలు తగిలించాడు. అప్పుడప్పుడు నీలం రాజశేఖర్రెడ్డి, శ్రీ ఐ.సదాశివన్ వచ్చేవారు. అప్పటికి నాగిరెడ్డి రహస్యంగా వుండబట్టి రెండేళ్ళు పైబడుతుందనుకున్నా. అంతకాలం తర్వాత బళ్ళారిలో భార్యను కలియటానికి పార్టీ అవకాశం కల్పించింది. ఆ సమయములో బళ్ళారికి వెళ్ళిపోయి తర్వాత

తిరిగి వస్తావరానికి వచ్చాడు. ఆ సందర్భంలో యిన్నేళ్ళ తర్వాత భార్యతో కలిశావు. మీరేమైనా దాంపత్య సుఖాన్ని అనుభవించావా? అని నా ఎదుటనే సదాశివన్ అడుగుతున్నాడు. ఖచ్చితంగా ఆ సుఖాన్ని పొందలేదన్నాడు. సాధారణంగా అబద్ధాలు చెప్పేవాడు గాదు. నా మట్టుకు నాకు చాలా ఆశ్చర్యమేసింది. ఆ మాత్రం నైతిక కట్టుబాటు లేకపోతే విప్లవ కర్తవ్యాన్ని ఎలా నెరవేర్చగలుగుతారని సమాధాన మిచ్చాడు.” అని శ్రీరామ్ రెడ్డి తన జ్ఞాపకాలను చెప్పాడు.

అసెంబ్లీకి రాజీనామా

1969 మార్చి 16న నాగిరెడ్డి తన ఎమ్మెల్యే పదవికి రాజీనామా చేస్తూ శాసనసభలో సంచలన ప్రకటన చేశాడు.

“ఒక ఆంధ్రప్రదేశ్ మే కాకుండా మొత్తం భారతదేశంలోనే ఈనాడు ఒక బ్రహ్మాండ సంక్షోభంలో మనం వున్నాం... ఈనాడు మనం ఎదుర్కొనే సంక్షోభంలోంచి భారతదేశం మొత్తం మీద గాని, రాష్ట్రాలలో గాని ప్రభుత్వాలు అనుసరించే విధానాలు బయట పడేందుకు ఉపయోగపడతాయనే ఆశ నాకు ఏమాత్రం లేదు. రాను రాను ఈ సంక్షోభం మరింత ఎక్కువ చేయటానికి, ఈ సంక్షోభం వలన దేశంలో మరింత ఆందోళన, మరింత ఎక్కువ అపోహలు మరింత ఎక్కువ పోరాటాలు అభివృద్ధి అవడం తప్ప, దానికి తగిన మార్గాలు అన్వేషించడానికి, అమలు చేయ దానికి, ఈ అసెంబ్లీలకు గాని, ఈ ప్రభుత్వాలకు గాని, ఈ పార్లమెంటుకు గాని అవకాశం ఉన్నదని నేను భావించడం లేదు.

అసలు మన ఆర్థిక పరిస్థితి ఏమిటి? వాస్తవం చెప్పాలంటే ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క ఆర్థిక పరిస్థితి ఈనాడు ప్రభుత్వం చేతులలో లేదు. దాటిపోయింది... ఏ దేశ మయినా ఒక ప్రభుత్వానికి లోటు అనేది ఏర్పడితే ఆ లోటు పూడ్చుకోవటానికి రెండే రెండు మార్గాలున్నాయి. ఒక మార్గం తన దేశంలోనే అప్పులను సేకరించి ఆ బడ్జెటు లోటును పూడ్చుకోవటం, ఎప్పుడైనా అడపాదడపా ప్రత్యేక పరిస్థితులుంటే విదేశస్తుల అప్పుల నుంచి మనం ఆ లోటును పూడ్చుకొనడానికి ప్రయత్నం చేయ వచ్చు. కాని ప్రభుత్వం అవలంబించే పాలసీ ఏమిటి? ఇప్పటికి దాదాపు అయిదారు సంవత్సరాలుగా కేంద్ర ప్రభుత్వం లోటు తీర్చుకొనడానికి దేశంలో తీసుకొనే అప్పుల కంటే విదేశాలలో తీసుకునే అప్పుల మీదనే ఆధారపడుతుంది. ఈ ప్రభుత్వాన్ని జాతీయ ప్రభుత్వం అంటారా? లేక విదేశ ప్రభుత్వం అందామా?...

బాగా ఆలోచించిన తర్వాతనే ఈ అసెంబ్లీనుండి వెంటనే బయటకు పోవాలని నేను నిర్ణయించుకున్నాను... నా 16 సంవత్సరాల అనుభవంలో ఈ అసెంబ్లీ

కేవలం ఒక బాతాఖానీ క్లబ్ మాత్రమేనని తేలినప్పుడు జనాన్ని వాళ్ళ మానాన వాళ్ళని వదిలివేసి, అసెంబ్లీ లోపల ఏమి జరుగుతుందో చూడటానికి వేచి ఉండమని అడగగలమా...

సెలవు తీసుకుంటూ నేనీ సభకి ఒక విషయం చెప్పదలిచాను. ఈ సభలో జరిగే చర్చలు, ఆలోచనలు, తీర్మానాలు ద్వారా ఈ దేశం యొక్క పరిస్థితి బాగు పడుతుందని మీరు భావిస్తే, నాలాగే మీ భ్రమలూ తొలుగుతాయి. అందులో ఎలాంటి సందేహం లేదు..." అంటూ శాసనసభ నుండి నిష్క్రమించాడు నాగిరెడ్డి. అదే రోజున స్వీడన్ కు చెందిన విలేఖరులు లాసాబెర్గ్, లీసాబెర్గ్ లు నాగిరెడ్డిని ఇంటర్వ్యూ చేశారు. నాగిరెడ్డి ఇచ్చిన గొప్ప ఇంటర్వ్యూ అది.

దార్శనికుడు నాగిరెడ్డి

సంజీవరెడ్డి మొదట రాష్ట్రపతిగా పోటీ చేసినప్పుడు నాగిరెడ్డి భార్య లక్ష్మీకాంతమ్మ జైలుకొచ్చింది. 'ఇందిరా గాంధీ మీ అన్నను ఓడిస్తుంది' చూడమని నాగిరెడ్డి చెప్పాడు. చివరికి అలాగే జరిగింది కూడా.

25 జూన్ 1975వ తేదీన అనంతపురం ఓల్డ్ టౌన్ లో జరిగిన బహిరంగ సభలో వేలాది మంది ప్రజలు, ప్రజాతంత్ర వాదులు పాల్గొన్నారు. ఆ సభలో నాగిరెడ్డి జాతీయ, అంతర్జాతీయ పరిస్థితులని, పాలక వర్గాల ప్రజా వ్యతిరేక విధానాలని, కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంలోని అతివాద, మితవాద, అవకాశవాదులను ఎండగడుతూ ప్రసంగించాడు. అలాగే ఆనాటి ప్రధానమంత్రి ఇందిరాగాంధీ ఫాసిస్టు పాలనను గూర్చి మాట్లాడుతూ, దేశంలో ఏ క్షణంలోనైనా ఎమర్జెన్సీ విధించే అవకాశాలు మెండుగా ఉన్నాయని, ప్రజలు, ప్రజాతంత్ర శక్తులు అప్రమత్తంగా వుండాలని, బహుశా ఇదే తన చివరి బహిరంగ సభ కావచ్చని చెప్పడం జరిగింది. నాగిరెడ్డి అంచనా వేసినట్లుగానే ఆ మరునాడే 26 జూన్ 1975న, దేశంలో ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం, ఎమర్జెన్సీని విధించింది. అంటే దేశ ఆర్థిక రాజకీయ పరిస్థితులను ఖచ్చితంగా అంచనా వేయడంలో నాగిరెడ్డి తర్వాతే మరెవరైనా. ఆ రోజు ఎమర్జెన్సీ ప్రకటించడంతో నాగిరెడ్డి అజ్ఞాతంలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

ఇందిరాగాంధీ ఎంతోకాలం ఎమర్జెన్సీని కొనసాగించలేదని, తాత్కాలికంగా ఈ సంక్షోభాన్నుంచి బయటపడిన వెంటనే ఎన్నికలు జరిపించి 'నేను ప్రజా స్వామ్యాన్ని గౌరవిస్తున్నాను' అని చెప్పుకోవటం కోసం ఎన్నికలు నిర్వహించటం తప్పదని నాగిరెడ్డి సరిగ్గానే ఊహించాడు. ఆ సమయాన్ని ఉద్యమ నిర్మాణం కోసం

సద్వినియోగపరచుకోవాలనే అభిప్రాయాన్ని అనుచరులతో పంచుకునే వాడు. కానీ దురదృష్టవశాత్తు 1976 జూలై 28న ఆ కామ్రేడ్ అమరుడైతే 1977 ఏప్రిల్ లో ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేయడం జరిగింది. రాజకీయ పరిణామాలను సరిగ్గా అంచనా వేయగలిగిన మేధావి నాగిరెడ్డి అనడానికి ఈ రెండు సంఘటనలు చక్కటి ఉదాహరణలు.

జీవిత సహచరి

అనంతపురం జిల్లా తొలి కమ్యూనిస్టులు నలుగురిలో గుత్తి రామకృష్ణ ఒకడు. ఇతడు సీనియర్ జర్నలిస్టు. వెల్లూరు జైలులో పోలీసు లాఠీచార్జిలో కన్ను పోగొట్టుకున్నాడు. ఒకసారి అనంతపురం హోటల్ లో నాగిరెడ్డితో (అప్పటికి నాగిరెడ్డికి ఇంకా పెళ్ళి కాలేదు) ఆంతరంగిక విషయాలు చర్చిస్తూ “నీవు లక్ష్మీకాంతమ్మను పెళ్ళి చేసుకుంటున్నావా?” అని అడిగాడు. లక్ష్మీకాంతమ్మ నీలం సంజీవరెడ్డి, రాజశేఖరరెడ్డిల చెల్లెలు.

“ఆ విషయం నీకెలా తెలుసు?” అన్నాడు నాగిరెడ్డి. “నాకు తెలుసులే. నీవు సెంటర్ నుండి వచ్చే సాహిత్యాన్ని ఆమెకు పంపమన్నప్పుడు నేను ఊహించాను. అయినా ఆమె అంత బ్యూటీ కాదే!” అని ఉచిత సలహా ఒకటి ఇచ్చాడు రామకృష్ణ. అప్పుడు నాగిరెడ్డి “బ్యూటీ అంటే కేవలం బాహ్య సౌందర్యమే కాదు. అంతర్ సౌందర్యం కూడా నాకు ముఖ్యం. నాకు నెల్లూరు నుండి సంబంధాలు వస్తున్నాయి. అయితే నా సిద్ధాంతాలను గౌరవించే వ్యక్తిగా నా భార్య వుండాలి. లక్ష్మి రాజకీయ చైతన్యం కలిగిన స్త్రీ కాబట్టే పెళ్ళి చేసుకుంటున్నాను” అని తన నిశ్చయాన్ని ప్రకటించాడు. ఆమెను జీవిత సహచరిగా స్వీకరించాడు.

నాగిరెడ్డి ఉద్యమం కోసం సర్వం వదులుకున్నాడు. అందుకు సహచరి సహకారం తిరుగులేనిది. భార్యగా నాగిరెడ్డి ఆశయాలను ఎల్లవేళలా గౌరవించిన మహిళ లక్ష్మీకాంతమ్మ. ఏనాడూ ఆయన మార్గానికి అడ్డుపడలేదు, తోడుగానే నిలిచింది. ఆమె ఆయన విలువైన సాహిత్యాన్ని అంతా భద్రపరిచింది. 1960 దశకంలోని పేపర్ కటింగులన్నీ భద్రపరిచి అవి అంటించిన ఫైల్స్ ను కోర్టు స్టేట్ మెంట్ తయారుచేసే సందర్భంలో స్వయంగా నాగిరెడ్డికి తెచ్చి యిచ్చింది. తన కూతురు సుజాత చదువు గురించి కానీ, ఆరోగ్యం గురించి కానీ తాను ఏనాడూ పట్టించుకోలేదని, లక్ష్మీకాంతమ్మ కుటుంబ బాధ్యతలు చూసుకుంటూ తనకు అన్ని రకాలుగా సహాయపడిందని నాగిరెడ్డి చెప్పేవాడు. నాగిరెడ్డికి మనవడంటే ఎంతో ఇష్టం. దేశంలో ఎమర్జెన్సీ కొనసాగుతున్న రోజుల్లో తన భార్యకు ఉత్తరం రాస్తూ ‘మనవణ్ణి ఎత్తుకొని

ముద్దులాడే సమయం లేకుండా పోయింది. ప్రస్తుతం నామీద ఉన్న బరువు, బాధ్యతలు అలా ఉన్నాయి. వాడితో ఆడుకునే అవకాశం కనిపించడం లేదు.” అని ఆవేదన చెందాడు.

విమర్శలను స్వీకరించే సహృదయత

నాగిరెడ్డికి కోపమన్నది తెలియదు. ఎవర్నీ పరుషంగా మాట్లాడి ఎరుగడు. ఎప్పుడూ నవ్వుతూనే ఉండేవాడు.

ఒకసారి విశాఖపట్టణం కోర్టు ఆవరణలో కామ్రేడ్ రమాఫ్, కె.జి.సత్యమూర్తిని ఇమాంకు పరిచయం చేస్తూ “ఇతను గొప్పకవి, నీకు తెలుసా?” అని అన్నాడట. దానికి ఇమాం “ఆయన కన్నా మంచి కవితలు మా జిల్లా జయరాం రాస్తా”డని గేలిచేస్తూ మాట్లాడాడు. అనంతపురం వచ్చిన తర్వాత ఈ విషయం నాగిరెడ్డికి చెప్పాడు ఇమాం. కోపంతో నాగిరెడ్డి ఇమామ్ ను చివాట్లు పెట్టాడట. “రాజకీయ ఖైదీలను కలిసే సందర్భంగా కోర్టు దగ్గరగాని, జైలు దగ్గరగాని కలిసినప్పుడు వారికి కొన్ని పుస్తకాలు, పండ్లు, బ్రెడ్లు తీసుకుపోవడమో లేదా వారికి ఆర్థిక సహాయం చేయగలిగితే చేయాలిగాని రాజకీయ చర్చలు, ప్రత్యేకించి విభేదాలతో కూడిన చర్చలు అస్సలు చేయకూడదు. నీవు చేసినది శుద్ధ తప్పు. మూర్ఖత్వం” అని మందలించాడు నాగిరెడ్డి. నాగిరెడ్డిని కించపరుస్తూ బంజరి, పింజరి పోరాటాలు చేసే వాడని, పిరికిపంద అని, విప్లవ ద్రోహి అని అనేక రకాలుగా సత్యమూర్తి రచనలు చేసిన కారణంగానే ఇమాం అతని పట్ల వ్యతిరేకత కలిగి అనుచితంగా ప్రవర్తించాడట. “కానీ నాగిరెడ్డి నన్ను సరిదిద్దాడు. ఆ తరువాత నేను విభేదాలున్న ఏ రాజకీయ పార్టీల వారితో, గ్రూపులతో వ్యతిరేకంగా జైళ్ళలో ప్రవర్తించలేదు. ఆ ప్రభావం ముషీరాబాద్ జైల్లో వందలాది మంది రాజకీయ డిటెన్యూలు నన్ను అమితంగా ప్రేమించే పరిస్థితిని కల్పించింది” అని తన మీద నాగిరెడ్డి ప్రభావాన్ని గురించి చెప్పుకున్నాడు.

ఇంకొక సంఘటన. పూలకుంట అనే గ్రామంలో దయ్యం నాగిరెడ్డి అనే సి.పి.ఐ. నాయకుడు ఉండేవాడు. ఆయన్ను భూస్వాములు అతి కిరాతకంగా చంపేశారు. హైదరాబాదు నుండి నాగిరెడ్డి వచ్చిన వెంటనే సంఘటన తెలుసుకొని పూలకుంట గ్రామాన్ని సందర్శించి వారి కుటుంబంతో మాట్లాడి వచ్చాడు. అనంతపురంలో బహిరంగ సభ ఏర్పాటు చేయాలని చెప్పాడు. ఒక్కరోజులోనే సభను ఏలా ఆర్గనైజ్ చేయాలని తర్జనభర్జన పడితే తప్పుడు చేయాలన్నాడు. కార్యకర్తలు రోడ్డులో మైకులు పట్టుకుని ప్రచారం చేశారు. రాత్రి పోస్టర్లు వేశారు. కరపత్రాలు పంచారు. మొత్తానికి

సభ దిగ్విజయంగా జరగడానికి నాగిరెడ్డి పెద్ద కృషి చేశాడు. సిపిఐ వారు వారి కామ్రేడ్స్ పై జరిపిన హత్యా కాండను ఖండించడానికి సభ ఏర్పాటు చేయకముందే నాగిరెడ్డి సభను ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. ఆ రోజు భూస్వాముల దౌర్జన్యాలను నాగిరెడ్డి ఎండగట్టాడు. దయ్యం నాగిరెడ్డి మీద భూస్వాములు జరిపిన దాడిని తీవ్రంగా ఖండించాడు. సభలో భూస్వాములకు అనుకూలమైన ఒక వర్గం వుంది. వారు వేదిక మీద వున్న నాగిరెడ్డికి ఒక ప్రశ్న పంపించారు. అందులో నాగిరెడ్డి తన ఎన్నికల్లో ప్రచార నిమిత్తం పూలకుంట, చియ్యేడు గ్రామాలు వెళితే దయ్యం నాగిరెడ్డి తన అనుచరులతో నాగిరెడ్డిని రాకుండా అడ్డుకున్నారు. దౌర్జన్యంగా ప్రవర్తించారు. అటువంటి దయ్యం నాగిరెడ్డికి అనుకూలంగా మీరు మీటింగ్ పెట్టడం ఏరకంగా సమంజసం అంటూ ఆ ప్రశ్న సారాంశం. అందుకు నాగిరెడ్డి “మాలో మాకు ఎన్ని అభిప్రాయ భేదాలన్నా వుండవచ్చు. కానీ దోపిడీ, దౌర్జన్యాలకు, భూస్వాములకు వ్యతిరేకంగా ఎవ్వరు పోరాటాలు చేసినా మేము మద్దతిచ్చి పోరాడతా”మని చెప్పాడు.

ఒకసారి అనంతపురంలోని సాయినగర్ లో నాగిరెడ్డి ఇంట్లో వుండగా కర్నూలు నుండి పుల్లారెడ్డితో విభేదించే ఒక యువ కార్యకర్త వచ్చాడు. నాగిరెడ్డి గారితో మాట్లాడే క్రమంలో పుల్లారెడ్డిని ‘వాడు’ అని అన్నాడు. వెంటనే నాగిరెడ్డి “షట్ప్” అన్నాడు. ఆయనకు - పుల్లారెడ్డి గ్రూపుకు తీవ్ర స్థాయిలో విభేదాలున్న రోజులవి. “మాలో పుల్లారెడ్డి గొప్ప సిద్ధాంత పరిజ్ఞానమున్న నాయకుడు. ఆయన్ను నువ్వు ‘వాడు’ అనటం తప్పు” అని ఖండించాడు. అదే రోజు ఆరాం హోటల్ లో కూర్చొని టీ తాగుతుంటే యధాటి కాశీపతి వచ్చాడు. “ఏంరా కాశీ! కర్నూలు మీటింగులో నన్ను భలే విమర్శించావటనే” అని నోటినిండా నవ్వుతూ అడిగాడట. కాశీపతే సిగ్గుపడి తలదించుకొని వెళ్ళిపోయాడు. సముద్రమంత సహృదయత నాగిరెడ్డిది.

ఒక సందర్భంలో నీలం సంజీవరెడ్డి “నాగిరెడ్డి! చంద్రపుల్లారెడ్డి చూస్తే ఆ కొండగుట్టలు పట్టుకుని అడవుల్లో వున్నాడు. సుందరయ్య, చంద్ర రాజేశ్వరరావులు చెరో దిశగా పార్టీ నడుపుతున్నారు. నువ్వేమో దేశంపై బడి తిరుగుతున్నావు. మీలో మీరు ఇలా గ్రూపులుగా విడిపోతే ఎలా?” అని ఆక్షేపించాడట. అందుకు నాగిరెడ్డి “ఒకబోసుకున్నాము, మరి ఎత్తుకోవాలి గదా!” అని గడుసుగా సమాధాన మిచ్చాడట. నాగిరెడ్డి అనంతపురం జిల్లాలో తిరుగులేని ప్రజానాయకుడనేది ఎవ్వరూ కాదనలేని సత్యం. పార్లమెంటు, శాసనసభల్లో పాలక పక్షాన్ని తన సూటి ప్రశ్నలతో, వాగ్దాతతో గడగడలాడించిన వక్తగా తరిమెల నాగిరెడ్డిని అందరూ అంగీకరిస్తారు.

నిరాడంబరతకు మారుపేరు నాగిరెడ్డి. పార్టీ కార్యకర్తలను ఆత్మీయులుగా చూసు కుంటూ వారిని ప్రోత్సహించడం, ప్రజా సమస్యలపై వెంటనే స్పందించి వాటిపై ఆందోళన చేయడం, సిద్ధాంత సమస్యలను మూలాలకు వెళ్ళి విశ్లేషించడం నాగిరెడ్డి గొప్పదనం.

నాగిరెడ్డి ఒక్కోసారి వరుసగా 5-6 రోజులు బయటి ఊర్లకు వెళ్ళేవాడు. తెల్లవారు జామున రైలు దిగి వస్తూనే, ప్రయాణపు బడలిక అంటూ లేకుండా వరుసగా అన్ని వార్తాపత్రికలు చూసి అవసరమైన వార్తలను ఎరింకుతో అండర్లైన్ చేసి జాగ్రత్తగా కత్తిరించి, పిన్నులు వేసిపెట్టేవాడు. అందుకే ఆయన ఉపన్యాసాలు, వ్యాసాలలో తేదీలతో సహా ఆధారాలు వుండేవి. ఆయన రాత్రి ఎక్కువ సేపు చదివేవాడు. ఉత్తరాలు చదవడం, జవాబులు రాయడం, పత్రికలు, పుస్తకాలు విపరీతంగా చదివేవాడు. చేతిలో పుస్తకం లేకుండా టి.యన్. కనిపించడం అరుదు. నాగిరెడ్డికి కార్యకర్తలంటే అమితమైన ప్రేమ. ఆయన ఇతర రాష్ట్రాలు తిరిగి, అనంతరానికి వచ్చేటప్పుడు ఆయా ప్రాంతాల్లో పండ్లు, ఇతర తినుబండారాలు కార్యకర్తల కోసం తెచ్చేవాడు. నాగిరెడ్డి అనంతపురంలో ఉన్నప్పుడు ఎంతో మంది ఆయనను చూడటానికి వచ్చేవాళ్ళు. వారితో మాట్లాడుతూనే స్వంతంగా కాఫీ చేసుకుని వచ్చి కప్పు, సాసర్లతో అందించేవాడు. మాటల మధ్యలో హఠాత్తుగా అందరి కప్పుల్ని తనే లోపలికి తీసుకెళ్ళేవాడు.

నాగిరెడ్డి తల్లి పేరు అశ్వత్థమ్మ. నాగిరెడ్డికి తల్లిమీద ఎక్కువ ప్రేమ ఉండేది. నాగిరెడ్డి ఆయన సోదరులు జైలులో వుండగానే వారి తల్లి మరణించింది. అన్న దమ్ములందరూ జైలులో వున్నారు. దహన సంస్కారాలకు రావాల్సి వుంది. వారు పెరోల్ కోరగా కండీషన్స్ పెరోల్ అయితే ప్రభుత్వం అంగీకరిస్తుందని జైలు అధికారులు తెలుపుతూ తమకు ఒక అండర్ టేకింగ్ ఇవ్వాలని కోరారు. ముగ్గురు అన్నదమ్ములు చాలా బాధతో తరిమెల నాగిరెడ్డి దగ్గరికి వెళ్ళి పరిస్థితి వివరించగా నాగిరెడ్డి “మీరు కావాలంటే సంతకాలు పెట్టి వెళ్ళండి, నేను మాత్రం అండర్ టేకింగ్ ఇచ్చే ప్రసక్తే లేదు. బేషరతుగా మనకు పెరోల్ మంజూరు చేస్తే నేను వస్తాను లేదంటే లేదు” అన్నాడు. దానికి ముగ్గురు అన్నదమ్ములు “అన్నా నీవు లేకుండా మన రాజకీయ ఆత్మగౌరవం పణంగా పెట్టి మేము కూడా జైలు నుంచి బయటకు వెళ్ళం” అని చెప్పారు. ప్రభుత్వం దిగివచ్చి షరతులు లేకుండా నలుగురు అన్నదమ్ములను విడుదల చేసింది. ఆశయ సాధనలో రాజీ ఎరుగని వ్యక్తి నాగిరెడ్డి. కన్నవారికే కాదు కన్న ఊరికే పేరు తెచ్చిన నాగిరెడ్డి నూటికో కోటికో ఒక్కడు.

చివరి రోజుల విషాదం

1976 జులై 17న నాగిరెడ్డి గారికి విరోచనాలైనాయి. మందులు వాడటంతో తగ్గాయి. 19వ తేది మధ్యాహ్నం 102 డిగ్రీల జ్వరం వచ్చింది. ఒకసారి వాంతి అయింది. మందులు వాడటంతో సాయంత్రానికి జ్వరం తగ్గింది. 22వ తేది రాత్రి సిగరెట్ అంటించుకోటానికి ప్రయత్నిస్తే అగ్గిపుల్ల గీయలేకపోయాడు. వేళ్లు తిమ్మిరి. పక్కనున్న కామ్రేడ్స్ కి చెప్పాడు. సాయంత్రానికి తిమ్మిరి ఎక్కువైంది. 24 ఉదయానికి కొంత మెరుగైంది. చేతులు కదిలిస్తూ కొంత వ్యాయామం చేస్తే తగ్గింది. సంతోషించాడు కాని మధ్యాహ్నం భోజనం చేయలేకపోయాడు. స్పూన్ తో తిన్నాడు. పుస్తకం చదవలేక పోయాడు. దగ్గు, నీరసం, రాత్రికి వేళ్ల తిమ్మిరి చేతికి పాకింది. తక్షణమే అందుబాటులో వున్న డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్లటం జరిగింది. వారం రోజులకు మందులిచ్చి రెండు మూడు రోజుల్లో మెరుగుపడవచ్చని, లేకపోతే న్యూరాలజిస్టు దగ్గరకు తీసుకెళ్లమని చెప్పాడు. 26 సాయంత్రానికి పరిస్థితి విషమించింది. అసలు సిగరెట్ పట్టుకోలేక పోయాడు. స్పృహ దాదాపుగా లేదు. ఒక న్యూరాలజిస్టు దగ్గరకు వెళ్లారు. అది వైరల్ జబ్బుగా నిర్ధారించి తక్షణమే కృత్రిమ శ్వాస యేర్పాటు చేయాలని చెప్పాడు.

హాస్పిటల్ లో చేర్పించాలంటే అజ్ఞాతంలో వున్న నాగిరెడ్డి రహస్యం బట్టబయలువుతుందని కామ్రేడ్స్ భయపడ్డారు. కాని ఆయన ప్రాణాలు కాపాడు కోవటం తక్షణ కర్తవ్యం. అన్ని జాగ్రత్తలూ తీసుకొని రాత్రి 9.30కు ఉస్మానియాలో చేర్చారు. రెస్పిరేటర్ అమర్చారు.

28 ఉదయానికి పరిస్థితి పూర్తిగా విషమించింది. బాధతో మెలికలు తిరిగి పోతున్నాడు. తీవ్రంగా ఆయాస పడుతూ మృత్యువుతో పోరాడటం. 5.30-6.00 గంటల మధ్య చివరి శ్వాస తీసుకున్నాడు. వెంటనే భౌతిక కాయాన్ని హైరాబాదులో వున్న నాగిరెడ్డి సోదరి రమాదేవి (ఇన్ స్పెక్టర్ జనరల్ ఆఫ్ ఫ్యాక్టరీస్ గా వున్న సి.రామచంద్రారెడ్డి సతీమణి) ఇంటికి చేర్చారు. ఆమె వారి పనిమనిషిని సహాయంగా తీసుకొని స్వగ్రామం తరిమెలకు కారులో బయలు దేరారు. కాని కల్లూరు సమీపంలో మోహరించిన పోలీసులు భౌతిక కాయాన్ని స్వాధీనం చేసుకొని పనిమనిషిని, డ్రయివర్ ను అరెస్టు చేసి, శవాన్ని అనంతపురం ప్రభుత్వ ఆసుపత్రికి తరలించారు. పోలీసు బందోబస్తులో వుంచి బంధువులెవరీ అక్కడ వుండనివ్వలేదు. వార్తా పత్రికల్లో వార్త ప్రముఖంగా రాకుండా, సంపాదకీయాలు రాయకుండా ప్రభుత్వం కట్టడి చేసింది.

అయినా రాత్రికి రాత్రే చుట్టుప్రక్కల గ్రామాల నుండి వార్త తెల్సిన ప్రజలు పెద్ద సంఖ్యలో హాస్పిటల్ దగ్గరకు వచ్చారు. జనాన్ని అదుపు చేయడానికి పోలీసులు లాఠీఛార్జి చేస్తుండగా అక్కడే వున్న నీలం సంజీవరెడ్డి వారితో “బతికినన్నాళ్ళూ పట్టుకోలేకపోయినా శవాన్ని పట్టుకున్నారు. జనం వారి నాయకున్ని చివరి చూపులు చూసుకోనివ్వండి. ఎందుకు తరుముతారు” అని పోలీసుల్ని గదమాయించడంతో ప్రజలు చూడడానికి అవకాశం కల్పించారు. అప్పుడు భౌతిక కాయాన్ని ఒక ఎత్తయిన ప్రదేశంలో వుంచి జనాన్ని చూడనిచ్చారు. మరునాడు అనంతపురం నుండి వేలాది మంది ప్రజలతో భౌతిక కాయాన్ని తరిమెలకు తీసుకెళ్తుంటే దారి పొడవునా వేలాది ప్రజలు దర్శించుకున్నారు. అంతకు ముందు నీలం థియేటర్లో కూడా ప్రజల దర్శనార్థం భౌతిక కాయాన్ని వుంచారు.

తుదకు రాత్రి తరిమెలలో దహన కార్యక్రమం నిర్వహించారు. అనంతర కాలంలో తరిమెలలో ప్రజలు ఆయన స్మృత్యర్థం పెద్ద స్థూపాన్ని నిర్మించారు.

-ఎమర్జెన్సీ కాలంలో అజ్ఞాత జీవితం గడుపుతూ వెంకట్రామయ్య అనే మారు పేరుతో ఉస్మానియాలో చేరిన నాగిరెడ్డికి వైద్యం చేసిన డాక్టర్లలో బిక్కసాని పూర్ణచంద్రరావు ఒకరు. మరణించే ఆ సమయంలోనూ నాగిరెడ్డి వ్యక్తిత్వం, ఆయన చూపిన మనో ధైర్యం డాక్టర్ మాటల్లోనే వినండి.

తరిమెల నాగిరెడ్డి - నేను

- డా॥ బిక్కసాని పూర్ణచంద్రరావు

జూలై 1976 : ఒక వేసవి రాత్రి హైదరాబాద్‌లో నల్లకుంటలోని మా యింటికి తరిమెల నాగిరెడ్డి గారు వచ్చారు. (ఆయన్ను టి.యన్.గా పిలుస్తారు) వైద్యం కోసం నగరానికి వచ్చిన వారని, నా స్నేహితుడొకరు వెంటబెట్టుకొచ్చారు. సుమారు 5'10" పొడవున్నారు. బక్కపలుచని దేహం, తెల్లటి కుర్తా, పైజమాలతో, చెప్పుల కాళ్ళతో వారు దర్శనమిచ్చారు. చొక్కాకు పైన బొత్తాలు లేవు. కోటేరులాంటి ముక్కు, మెరిసే కళ్ళు ఇదీ వారి స్వరూపం. కాస్సేపు పరిచయ సంభాషణలు జరిగాక, వారి అనారోగ్య లక్షణాలను గురించి ప్రశ్నించాను. కుడిచేయి బలహీనపడినట్లు తెలిపారు. కలంగాని, సిగరెట్టుని గాని వ్రేళ్ళ మధ్య పట్టివుంచలేని అశక్తత. “ఎప్పుడూ ఎలాంటి నలత లేకుండా యిన్నాళ్ళూ జీవించానని, ఎన్నడూ ఆసుపత్రి మొఖం చూడలేదని” ఒకింత గర్వంగా చెప్పారు. అయితే ఎన్నో ఏళ్లుగా విపరీతంగా పొగతాగడం అలవాటైన వైనం తెలిపారు. నేనప్పుడు ఉస్మానియా ఆసుపత్రిలో

పోస్టు గ్రాడ్యుయేట్‌గా చివరి సంవత్సరం వైద్య విద్య కొనసాగిస్తున్నాను. వారి జబ్బుని గిలైన్-బారె లక్షణంగా నిర్ధారించాను. ఆరోగ్య లక్షణాలను అనుసరించ వలసిన వైద్య విధానాన్ని వివరించాను. అయితే జబ్బు యింకా ప్రాథమిక దశలోనే వున్నందువల్ల పూర్తిగా నయమయే అవకాశం వుందని తెలిపాను. అంతా విన్నాక తిరిగి వెళ్ళారు. ఇదంతా చాలా గుంభనంగా జరిగింది.

ఒక వారం తర్వాత ఎవరినుంచో ఫోను ద్వారా కబురు అందింది. టి.యన్. చాలా బలహీనపడినట్లు వర్తమానం. శ్వాస తీసికోవడంలో ఇబ్బంది పడుతున్నట్లు తెలిసింది. ఆయన ప్రాణానికి ప్రమాదం వాటిల్లబోతుందని నాకు అర్థమయింది.

ఉస్మానియాలోని నరాల వ్యాధుల విభాగంలో అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్‌గా వున్న సత్యనారాయణ గారితో టి.యన్. సంప్రదించడానికై వీలు కల్పించారు. ఆసుపత్రికి చెందిన ఇంటెన్సివ్ కేర్ విభాగంలో మారుపేరుతో రోగిగా నమోదు చేసుకున్నారు.

ఆసుపత్రిలో వున్నంతకాలం ఆయన చాలా సాదాసీదాగా గడిపినా, ఎంతో నిబ్బరంగా వుండేవారు. ఎలాంటి ఆందోళన లేకుండా, ప్రాణంపోతుందన్న భయం ఏ కోశానాలేకుండా కాలం గడిపేవారు. శ్వాసకు సంబంధించి “రెస్పిరేటర్” అమర్చేదాకా తన జీవితం మీద పూర్తి నియంత్రణ కల్గివున్నారు. న్యూరాలజీ అధిపతిగా వున్న రాఘవరెడ్డిగారు ఆయనకు పరిచితులే. చికిత్సా విధానాన్నంతటినీ వారి పర్యవేక్షణలో జరగాలని టి.యన్. కోరారు. మంచంలో వున్న ఆయనకు సహాయం అందించడం కోసం ఒక మహిళా వైద్యురాలు నియమితులయ్యారు. ఆమెకు మిగతా సిబ్బందితో పెద్ద పరిచయాలు లేదను కుంటాను. కుటుంబ సభ్యులుగాని, యితర మిత్రులెవరైనా గాని తనను చూడటానికి వచ్చారా లేదా అని ఆయన ఎన్నడూ ఆరా తీయలేదని తెలుస్తుంది. ఆసుపత్రివారు చూపిన శ్రద్ధాసక్తుల పట్ల తానెంతో తృప్తి చెందారు. తనను ఎవరూ గుర్తించకుండా వుండేందుకు తగు జాగ్రత్త తీసుకున్నారు. అందువల్ల ఎలాటి హడావుడి లేకుండా బయటనుంచి వచ్చేవారి పలకరింపుల కార్యక్రమం ప్రశాంతంగా జరిగిపోయింది. ఆస్పత్రిలో వున్న రోజులలో కూడా, అజ్ఞాతంలో వున్న పార్టీ మిత్రులతో సంప్రదిస్తూనే వుండేవారు. ఇంటెన్సివ్ కేర్ యూనిట్‌లో చేర్చిన తర్వాత, డా॥ సత్యనారాయణ గారితో బాటు నేను కూడా వారిని తరచూ సందర్శిస్తూ వైద్య పరీక్షలు నిర్వహించేవారము. శ్వాస తీసుకోవడంలో వారు ఎలాంటి ఇబ్బందికి గురైనా వారిని రెస్పిరేటర్ మీదకు చేర్చడం ఖాయమని వారికి స్పష్టం చేశాము. అనుకున్నట్లుగనే మూడోరోజు సాయంత్రం ఆయనకు రెస్పిరేటర్ అమర్చడం జరిగింది. నిజానికి నేను చాలా

బాధపడ్డాను. ఉస్మానియాలోని ఐ.సి.యు.కు అప్పట్లో సరైన వైద్య పరికరాలు వుండేవికావు. సిబ్బంది కూడా అంతంత మాత్రమే. మంచి రెస్పిరేటర్లు లేకపోవడమే గాక శిక్షణ పొందిన చికిత్సకులు కూడా వుండేవారు కాదు. ఎలెక్ట్రోలైట్స్ శాతం అంచనా వేయడానికి, రక్తంలోని వాయు పరిమాణాలను సరిచూడటంలో గాని, ఖచ్చితమైన నిర్ధారణ చేయలేకపోయేవాళ్ళం. రెస్పిరేటర్ మీద వుంచిన రెండో రోజే వారు మరణించారు. ఆసుపత్రిలో సరైన 'వెంటిలేటర్' సదుపాయాలున్నట్లయితే ఆయన ప్రాణాలను కాపాడగలిగివుండేవాళ్ళం. నిస్సహాయుడిగా నేను మిగిలి పోయాను. దురదృష్టవశాత్తు యీ సమాచారాన్ని యితరులెవ్వరితోనూ పంచుకోలేక పోయాను. వారు చనిపోయిన వెంటనే పార్థివ దేహాన్ని తీసుకుని అనంతపూర్నికి చేర్చడానికి పార్టీ వారు తగు ఏర్పాట్లు చేశారు.

ఆరోగ్య పరిస్థితి గమనించడానికి రోజులో చాలాసార్లు ఆయన దగ్గరకు వెళు తుండేవాడిని. రెస్పిరేటర్ అమర్చేముందు రోజు ఆయన మంచం దగ్గర కూర్చొని చాలాసేపు ముచ్చటించాను. “ఏమీ ఆందోళన చెందవద్దు. నీకేమైనా జరిగితే, బాధ్యత అంతా నేను తీసుకుంటాను”, నాకళ్ళలోకి చూస్తూ ఆయన అన్నారు. నాలో చెలరేగుతున్న భయాలను ఆయన గమనించి అన్నారా లేక అది ఆయన నాయకత్వ వైఖరియా అనే సందిగ్ధానికి లోనైనాను. ఆ క్షణంలో నేను కొంత ఊరట పొందానుగాని, మరోవిధంగా ఆలోచించలేకపోయాను. ఆ మాటలు నా చెవుల్లో గింగురుమంటూ, నా మస్తిష్కంలో ముసురుకుంటూనే వున్నాయి. అంతిమ సమ యంలో కూడా ఒక నాయకుడిగా తన పరిజనంలో ధైర్యం నింపడానికి ఆయన చూపిన సాహసాన్ని నేను ప్రశంసిస్తున్నాను. ఆ ఘటన జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడల్లా నా కళ్ళలో నీళ్ళు నిండుతాయి. ఆయన నాయకత్వ ప్రతిభకు అది నిలువెత్తు నిదర్శనం.

ఆయన దృష్టిలో జీవితానికి అర్థం ఏమిటి? సమాజం దృష్టిలో కూడా యీ విషయాన్ని పరిశీలించుదాం. ఆయన శ్రీమంతుల యింట పుట్టినా, నిమ్మ వర్గాలకు బాసటగా నిలబడ్డారు. భారతదేశంలోని అత్యుత్తమమైన విద్యాలయాలలో ఆయన చదివాడు. సుఖవంతమైన, భాగ్యవంతమైన జీవితాన్ని కొనసాగించే అవకాశం ఆయనకు ఎంతో వుంది. ఆయన ఎన్నుకున్నది మాత్రం కడగండ్ల మార్గం. చెరసాలలు, అజ్ఞాత జీవనం ఆయన జీవితంలో భాగంగా మారాయి. ఈ పోరాటం దేనికి? సామాన్య మానవుడికి న్యాయాన్ని అందించడం కోసం, సమత, సమధర్మం సాధించడం కోసం జీవితాన్ని అర్థవంతం చేసుకోడానికి తానీ విధమైన ధర్మాచరణను చేపట్టారు. ఆయన ఎదుగుదల నేపథ్యంలో జాతీయంగా, అంతర్జాతీయంగానెలకొన్న పరిస్థితులనొకసారి అవలోకించుదాం.

సోవియట్ సోషలిస్టు విప్లవ శక్తులు విజయ పతాకం ఎగరేసిన సంవత్సరం (1917)లో టి.ఎన్. జన్మించారు. రెండు ప్రపంచ యుద్ధాల సంధికాలంలో ఆయన ఎదుగుదల అభ్యుదయవాదాన్ని ఆశ్రయించింది. ప్రపంచమంతా అల్లకల్లోంగా వున్న వేళ సామ్రాజ్యవాద దేశాలు కళవేళపడుతున్న సమయం. ఆమెరికా దేశాన్ని ఒక గొప్ప ఆర్థిక మాంద్యం కబళించింది. సోషలిస్టు, విప్లవ కమ్యూనిస్టు దళాలు ప్రపంచ మంతా కదం తొక్కుతున్న కాలమది. చైనాలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ విముక్తి బాటలో పయనిస్తుంది. ఇండియాలో పరిస్థితి మరో విధంగా వుంది. ధనిక-బీద, భూస్వామ్య- రైతాంగ, యజమాని-కార్మిక వర్గాల మధ్య ఘర్షణలు పెల్లుబుకుతున్నాయి. ప్రపంచ వ్యాప్తంగా కార్మికులు, కర్షకులు, విద్యార్థులు, సామాన్య ప్రజానీక మంతా ఒక సామాజిక, రాజకీయ చైతన్యపు ఉరవడిలో సాగుతున్నారు. ఈ నేపథ్యంలో టి.ఎన్. యొక్క చురుకైన మేధస్సు ఆయనను అభ్యుదయ విద్యార్థి ఉద్యమాలలో, కమ్యూనిస్టు పార్టీలో చేరడానికి దారితీసింది.

ఆయన సఫలీకృతుడయ్యాడా? ఇది తరువాతి ప్రశ్న. పైకి చూస్తే, కానట్లే కన్పిస్తుంది. ఆయన పార్టీ చీలికలుగా విడిపోయింది. పార్లమెంట్లో బలాన్ని కోల్పోయింది. ప్రజలలో పట్టు సడలింది. ఆయన పార్టీ, జెండా, రాజ్యతంత్రం మసకబారాయి. అయితే ఆయన జీవితంలోని ప్రకాశవంతమైన సందర్భాల వైపు దృష్టి సారించుదాం.

ఒక రాజకీయవేత్తగా, ఉపన్యాసకుడిగా, శాసనసభ్యుడిగా, ఆందోళన కారుడిగా సాగిన ఆయన జీవితం పలుపురిని ప్రభావితం చేసింది. వారి హృదయాలను చూరగొన్నది. కౌలు రైతులెందరో సాగుచేసుకుంటున్న తమ పొలాలను ఆయన సాయంతో స్వంతం చేసుకున్నారు. ఆయన చేతుల మీదుగా ఎందరో బీదలకు భూమి పంపిణీ చేయడం జరిగింది. మెరుగైన వేతనాలు, సౌకర్యవంతమైన వసతులు, మరెన్నో లాభాల కోసం శ్రామికులతో కలిసి పోరాటాలు చేశారు. పేదలను, బడుగు జీవులను ఆదుకోవాల్సిందిగా మేధావులను, విద్యార్థులను ప్రేరేపించారు. స్వాతంత్ర్యం, సమభావం, సమధర్మం, సమాజ క్షేమాలకోసం ఆయన చేసిన ఉద్యమ పోరాటాలు ముందుతరాలపై ఎంతగానో ప్రభావం చూపడమేగాక ఆ స్ఫూర్తి మునుముందుకు కొనసాగించడం జరిగింది. ఆ సమయంలో ఏకీకృతంగా సాగిన అభ్యుదయ శక్తుల కృషి ఫలితంగా ఒక సామాజికమైన జాగృతి వెల్లివిరిసింది. సమాజాన్ని ప్రగతిపథంలో నడిపించడంలో రాజకీయ పార్టీలు, సామాజిక ఉద్యమాలు, భిన్నమైన వేదికలు, సామాన్య మానవాళిగా మనమంతా భాగస్వాముల మయ్యాము. సామాజిక వికాసమనేది శాశ్వతమైన ఒక చైతన్య ప్రక్రియ. సమైక్య

సాధన దాని లక్ష్యం. నీవు నమ్మిన సిద్ధాంతాలు, విలువలు మాత్రమే వికాస నిర్మాణానికి ఆలంబన. నీ పేరు, నీకు చెందిన పార్టీ, నినాదాలు, జెండాలు, గుర్తులు, ప్రతీకలు యివన్నీ కేవలం నగిషీలు మాత్రమే. సముద్రంలో ఎగిసిపడే అలల లాంటివే. ఈ అలలు శాశ్వతంగా ఉద్భవించడానికి కారణభూతమై, అగాధంగా వున్న జలనిధుల వంటివే నీవు నమ్మిన సిద్ధాంతాలు, విలువలు. ఈ కోణం నుంచి చూస్తే, ఆర్థిక, సామాజిక ప్రగతికోసం టి.యన్. చేసిన సుదీర్ఘపోరాటం గొప్ప విజయవంతమై నట్లుగా నేను భావిస్తాను. ఆయనొక వీరుడు. చరిత్ర పుటల్లో శాశ్వత స్థానం పొందిన మహాపురుషుడు.

ప్రముఖుల ప్రశంస

తరిమెల విప్లవ వ్యక్తిత్వం చిరస్మరణీయం. సహృదయత, సౌశీల్యం, విశాల హృదయంతో సహచరులందరితో వ్యవహరించాడు. “కామ్రేడ్ నాగిరెడ్డి భూగర్భ మంత లోతు, ఆకాశమంత ఎత్తయిన మనిషి” అని ఛాయారాజ్ అభివర్ణించాడు. ఢిల్లీ, రాజస్థాన్, బెంగాల్, తమిళనాడు, ఉత్తరప్రదేశ్... దేశం నలుమూలలా విప్లవ కారులు, మేధావులు నాగిరెడ్డిని సజల నయనాలతో స్మరించుకున్నారు.

నాగిరెడ్డి ఘనతను చాటి చెప్పే ప్రస్తావనలు మచ్చుకు కొన్ని - నీలం సంజీవరెడ్డి 57 పార్లమెంటు ఎన్నికల సమయంలో అధిష్టాన వర్గం దగ్గర ముగ్గురిని తప్ప ఎవరినైనా ఓడించగలమని చెప్పాడట. ఆ ముగ్గురూ తరిమెల నాగిరెడ్డి, పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య, రావి నారాయణరెడ్డి. ముగ్గురూ కమ్యూనిస్టులే.

“రాయలసీమ రాళ్ళ సీమ అంటారు. రాళ్ళలో రత్నాలు వుంటాయనటానికి నిదర్శనం నాగిరెడ్డి. సిద్ధాంతమే ఊపిరిగా జీవించిన నాగిరెడ్డి చివరి శ్వాస ఈ గాలిలో కలిసి సజీవత్వాన్ని పొందింది” అన్నాడు ప్రఖ్యాత హైకోర్టు లాయర్ పద్మనాభరెడ్డి.

మహాపండితుడు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మకు కమ్యూనిస్టుల పట్ల సదభిప్రాయం వుండేది కాదు. ‘కమ్యూనిస్టులు పచ్చి హింసావాదులని, చంపటము తప్ప వారికి ఇంకేమి తెలియదని, చదువు సంస్కారము లేనివారని’ ఆయన అభిప్రాయం. ఒకసారి నాగిరెడ్డి ఉపన్యాసం విన్న తర్వాత తన అపోహ పటాపంచలైందని ఆయనే చెప్పుకున్నాడు “ఇంతటి చక్కని భాష, ఇంతటి అమోఘమైనట్టి ఉపన్యాసం తానింతవరకు వినలేదు, సువర్ణక్షరాలతో శాశ్వతంగ లిఖించి వుంచవలసిన ఉపన్యాసం” అని స్వయంగా నాగిరెడ్డి రూంకు వెళ్ళి తెగ మెచ్చుకున్నాడట.

గవర్నర్ జనరల్ గా పనిచేసి అనంతరం మద్రాసు ముఖ్యమంత్రిగా వున్న చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారి అనంతపురం బహిరంగ సభలో మాట్లాడుతూ “నన్ను ఇబ్బంది పెట్టడానికి నా కాలికింద ఒక ముల్లును మీ జిల్లా నుండి పంపించారు. నేను వేసే ప్రతి అడుగు నన్ను ఇబ్బందికి గురి చేస్తోంది. అయినా నాగిరెడ్డి రాజకీయ ధాటికి తట్టుకుని నా గౌరవం నిలబెట్టుకోవడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాను” అంటూ మద్రాసు శాసనసభ ప్రతిపక్ష నాయకుడిగా వుంటున్న నాగిరెడ్డి రాజకీయ వ్యక్తిత్వాన్ని గురించి సగౌరవంగా ప్రకటించాడు.

శ్రీకాకుళం, ఖమ్మం, వరంగల్లు ఫారెస్టు ఏరియాలో పోలీసులు జరిపిన దమనకాండ, ఎన్ కౌంటర్లు నాగిరెడ్డిని చలింపజేశాయి. దానికి ప్రతిగా దేశంలో పటిష్ఠమైన పౌర హక్కుల సంఘాలను నిర్మించడానికి పూనుకున్నాడు. దొరికిన ఏ చిన్న అవకాశాన్ని ఆయన వదిలి పెట్టలేదు. తన కూతురు సుజాత ఢిల్లీలో వుందని హైకోర్టులో కండిషన్ పర్మిషన్ తీసుకుని ఢిల్లీ వెళ్ళేవాడు. అక్కడ ఆయన మాజీ ప్రధాని చంద్రశేఖర్, సుబ్రమణ్యస్వామి, భూపేష్ గుప్తా తదితరులను కలిసేవాడు. ఒక రోజు నాగిరెడ్డిని చంద్రశేఖర్ గౌరవ పూర్వకంగా కలిశాడు. అందుకు ప్రధాని ఇందిరాగాంధీ చంద్రశేఖర్ ను ప్రశ్నించిందట. అనంతరం చంద్రశేఖర్, నాగిరెడ్డిని డిన్నర్ కు రమ్మని ఆహ్వానించాడట. “ఇదేమిటి ఈ ప్రత్యేక ఆహ్వానం” అని నాగిరెడ్డి అడిగితే “ఇందిరా గాంధీ నన్ను నాగిరెడ్డిని ఎందుకు కలిశావని ప్రశ్నించింది. అందుకే నిన్ను ఇప్పుడు మా ఇంటికి ప్రత్యేకంగా డిన్నర్ కు పిలుస్తున్నా” అని సమాధానం చెప్పాడట, చంద్రశేఖర్. అంతేకాదు చంద్రశేఖర్ అనంతపురం వచ్చినప్పుడు సభలో ప్రసంగిస్తూ, “అనంతపురం రావడం నాకు చాలా సంతోషంగా వుంది. ఎందుకంటే ఇది తరిమెల నాగిరెడ్డి పుట్టిన జిల్లాగా నన్ను పులకింప జేసింది” అని చెబుతూ నాగిరెడ్డిని మై నాగిరెడ్డి (నా నాగిరెడ్డి) అని ప్రేమగా గర్వంగా సంబోధించాడు.

ప్రజా నేతకు జోహార్లు

తాను నమ్మిన దారిలో, నమ్మిన దాని కోసం, నమ్మిన రీతిలో ముందుకు పోవడంలో నాగిరెడ్డికి నాగిరెడ్డే సాటి. ఆయన ఒక లెజెండ్. ప్రజా సమూహాన్ని కదిలించిన బ్రహ్మాండమైన శక్తి. అశేష నిర్భాగ్య ప్రజానీకానికి ఆశాజ్యోతి. ఉమ్మడి కమ్యూనిస్టు పార్టీకి, మార్క్సిస్టు పార్టీకి, ఆ తరువాత కమ్యూనిస్టు విప్లవకారులకు ఆయన తిరుగులేని ప్రచారకుడు, ఆందోళనకారుడు, ఆర్గనైజర్. అంతేగాక పార్టీకి ఆర్థిక వనరులను విరివిరిగా సమకూర్చగలిగినాడంటే, మెండుగా ప్రజాదరణ కలిగిన నేత ఆయన.

అనంతపురంలో జరిగిన చిట్ట చివరి బహిరంగ సభలో ప్రసంగిస్తూ ఆయన, “దేశంలో చాలా ప్రమాదకరమైన పరిణామాలు జరగబోతున్నాయి. ఆర్థిక సంక్షోభం, రాజకీయ సంక్షోభం ఏర్పడింది. ఈ పరిస్థితులను ఎదుర్కోవడానికి మనం సిద్ధంగా వుండాలి. ఇంతకాలం మేము ఎర్రజెండా పట్టుకుని పీడిత ప్రజల కోసం పని చేశాం. ఎర్రజెండా చేతిలో పట్టుకునే చస్తాం” అని పిలుపు ఇచ్చాడు. టి.యన్. జీవితం అర్థాంతరంగా ముగిసింది. అది వీర మరణం. హిమాలయాలంత ఉన్నతమైన మరణం.

సామాజిక వ్యవస్థతోపాటు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను, ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థను ఇంత క్షుణ్ణంగా అధ్యయనం చేసిన ఈ మేధావి మరికొంత కాలం బతికి వుంటే దేశానికి ఎంత మేలు జరిగివుండేదో...!

11 ఫిబ్రవరి, 2017

కామ్రేడ్ తరిమెల నాగిరెడ్డి శతజయంతి

ఒక తరిమెల నాగిరెడ్డి

స్నేహానికి, స్వేచ్ఛకి, విప్లవానికి

ఒకే పర్యాయ పదం

ఇంతెందుకు

ఈ తరిమెల నాగిరెడ్డి

పదిపెట్టి గుణకారం చేసిన మంచితనం

-శ్రీశ్రీ

“ఆయన శ్రీమంతుల యింట పుట్టినా, నిన్ను వర్గాలకు బాసటగా నిలబడ్డారు. భారతదేశంలోని అత్యుత్తమమైన విద్యాలయాలలో ఆయన చదివాడు. సుఖవంతమైన, భాగ్యవంతమైన జీవితాన్ని కొనసాగించే అవకాశం ఆయనకు ఎంతో వుంది. ఆయన ఎన్నుకున్నది మాత్రం కడగండ్ల మార్గం. చెరసాలలు, అజ్ఞాత జీవనం ఆయన జీవితంలో భాగంగా మారాయి. ఈ పోరాటం దేనికి? సామాన్య మానవుడికి న్యాయాన్ని అందించడం కోసం”

-డా॥ బిక్కసాని పూర్ణచంద్రరావు

Check List

Book Number	DVkolik 149	Date	19-4-22
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CI, 29,		
Missing Pages	NO		
Prepared By	padma	Cutting By	padma
Scanned By	manisha	Pages	33